

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց
Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Մտեղծագործական համայնքներ
ուչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ “ԱՆԱՀԻՏ”

Ա.

ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԵԱՆ
ԹԱԳՆ ՈՒ ՊՍԱԿԸ

ՀԱՏԸՆՏԻՐ ԷԶԵՐ

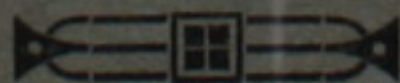
ՔՈՒԶԱԿԵԱՆ

ՏԱՂԱՇԱՐՔԷՆ

(ՍԻՐՈՅ ԵՐԳԵՐ, ՊԱՆԴՈՒԽՏԻ ԵՐԳԵՐ)

*Բնագիրն ու արդի հայերէնի վերածումը
յառաջարանով մը հրատարակեց*

ԱՐՇԱԿ ԶՕՊԱՆԵԱՆ

ՏՊԱԳՐ. Յ. ՊՕՂՈՍԵԱՆ

ՓԱՐԻԶ

1926

891.99

Բ-98

891.99
P-98

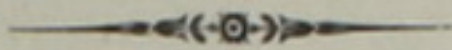
871.78

✓

ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ “ԱՆԱՀԻՏ”

Ա.

ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԵԱՆ
ԹԱԿՆ ՈՒ ՊՍԱԿԸ

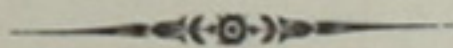

ՀԱՏՐՆՏԻՐ ԷՋԵՐ

ՔՈՒԶԱԿԵԱՆ

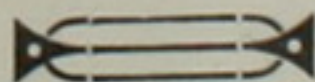
ՏԱՂԱՇԱՐՔԷՆ

(ՍԻՐՈՅ ԵՐԳԵՐ, ՊԱՆԴՈՒԽՏԻ ԵՐԳԵՐ)

Բնագիրն ու արդի հայերէնի վերածումը
յառաջաբանով մը հրատարակեց

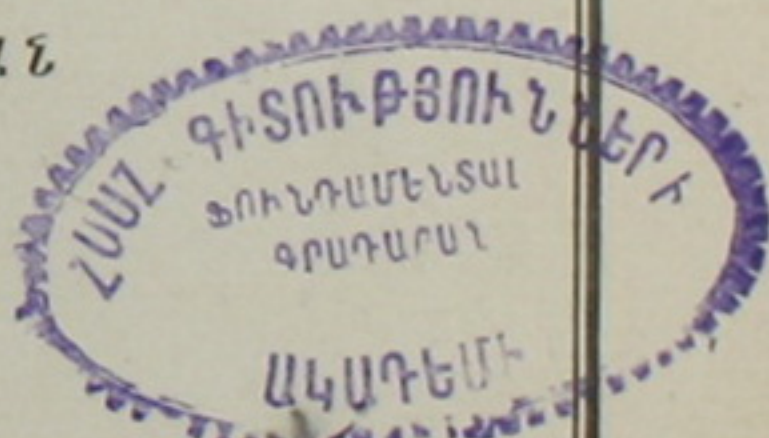
ԱՐՇԱԿ ԶՕՊԱՆԵԱՆ

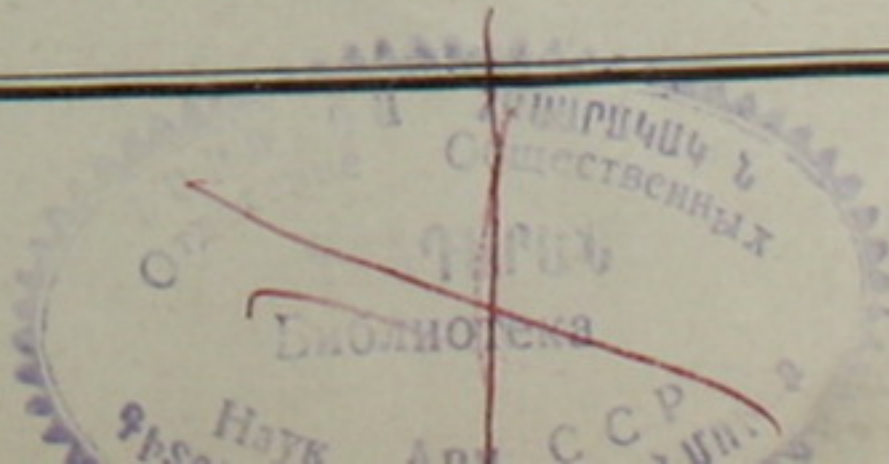
ՏՊԱԳՐ. 3. ՊՕՂՈՍԵԱՆ

ՓԱՐԻԶ

1926

152444

20142

A II 67273

24763

Յ Ա Ռ Ա Ջ Ա Բ Ա Ն

«Մեր գրականութիւնը» տիտղոսով գրքոյկիս մէջ որ լոյս տեսաւ վերջերս, արտասահմանի հայ մտաւորականութեան համար այժմեան ըրպէի պահանջմանց համաձայն գրական գործունէութեան ծրագիր մը ներկայացնելէ յետոյ, կ'աւելցնէի. «Հրատարակչական այս բազմատարր ծրագիրը կը համապատասխանէ այնպիսի էական պէտքի մը, որ եթէ Մելգոնեան կամ ֆուշման բարերարները իրենց հիմնած ազգանուէր գործէն չմղուէին գրականութեան ալ նպաստի լուրջ բաժին մը հանել, կամ եթէ դեռ ատեն մը չյառնէ գրասէր ֆուշման մը կամ Մելգոնեան մը, գրագէտներ, հոս ու հոն, անհատապէս կամ փոքրիկ խումբերով, պէտք է ջանան այդ ծրագիրը մաս առ մաս իրականացնել»: Ես որոշած եմ, իմ միջոցներուս չափովը, մէկ մասն իրականացնել այդ ծրագրին:

ԱՆԱՀԻՏ հանդէսին դադարումէն ի վեր, հեռաւոր ու մօտիկ բարեկամներ յաճախ փափաք յայտնած են ինծի որ անոր հրատարակումը վերսկսիմ: Այս փափաքին, որ վերջերս մանաւանդ շատ տեղերէ արտայայտուեցաւ, չպիտի կարենամ գոհացում տալ, որովհետեւ պարբերականի մը խմբագրական ու վարչական ծանր ու անընդհատական զբաղմունքներուն լծուիլը արգելք պիտի ըլլար գրական եւ այլ կարգ մը աշխատութիւններու որոնց նուիրուած եմ այս միջոցիս եւ որոնց պէտք է յատկացնեմ ուժերուս մեծագոյն մասը. բայց ատոր տեղ, կ'ուզեմ տալ շարք մը գրքոյկներ, որ յաջորդաբար՝ առանց թուականի որոշ պարբերականութեան՝ պիտի երեւան, ինչ որ կարող եմ ընել առանց որ ատկից խանգարուին միւս աշխատանքներս: Կը յուսամ որ, եթէ հասարակութիւնը խրախուսիչ ընդունելութիւն ընէ այս ձեռնարկին, իւրաքանչիւր տարի վեց գրքոյկ պիտի կարենամ ի լոյս ընծայել:

Պէտք է լաւ գրքեր տալ մեր ժողովուրդին, գրքեր ընտիր պարունակութեամբ, գեղեցիկ ոճով եւ մաքուր հայերէնով (այս վերջինը մանաւանդ հագուագիւտ բան մը դառնալու վրայ է՝ մեր մամուլի մէկ ստուար մասին մէջ այլանդակօրէն աղճատուելով), ու պէտք է նաեւ որ այդ գրքերն ըլլան աժանագին, որպէսզի դիւրաւ-

տարածուին մեր հասարակութեան բոլոր խաւերուն մէջ: Այդ պէտքին պիտի ջանամ իմ ուժերուս ներած չափով գոհացում տալ: Ստուար պիտի չըլլան հրատարակելիք գրքերս, — քանի որ միջոցներս սահմանափակ են — բայց պիտի ներկայացնեն գրական ճշմարիտ ու տեւական արժէք: Գործի մը արժէքը ծաւալէն կախում չունի արդէն. *Երգ երգոցը*, *Տանթէի նոր կեանքը*, *Ֆլուպէրի Սուրբ Յուլիանոս Ասպնջականին աւանդավէպը*, հակիրճ արտադրութիւններ են, բայց գերագոյն հրաշակերտներէն են մարդկային գրականութեան, եւ էտկար ֆօ նոյն իսկ իբր իր գեղեցկագիտական դաւանանքներէն մին կը քարոզէր թէ նոր օրերու մարդկութեան համար գրական լաւագոյն գործը ամենէն խտացած ձեւն ունեցողն է:

Այս շարքին մէջ պիտի երեւան, ըստ այն ծրագրին գոր *Մեր գրականութիւնը* գրքոյկին մէջ ուրուագծած եմ, մեր նահատակ մեծ գրողներէն ոմանց հատընտիր էջերու հաւաքածուններ, հին ու նոր դասական ու միջնադարեան լեզուով գրական լաւագոյն արտադրութիւնները մեր արդի աշխարհաբարին վերածուած, երէկուան վարպետներու ցրուած գրութեանց մասնական ժողովածուներ, նորեկ հայ տաղանդներու գործեր, օտար հրաշակերտներու թարգմանութիւններ, գրական եւ պատմական ուսումնասիրութիւններ:

* * *

Շարքը կը սկսիմ ֆուչական տաղերու փունջով մը:

Հին երգերու այդ մեծ ու շքեղ պարտէզը մեր ազգային բանաստեղծութեան ամենէն թանկագին գանձերէն մին է, եւ այն որ ամենէն աւելի հայկական գոյն ունի: Մեր ցեղային քնարերգութեան ամենէն հարագատ, ամենէն հիմնական արտայայտութիւնն է ան. հոն է որ կը պատկերանան, ամենէն վճիտ ու բնորոշ ձեւով, մեր ժողովուրդին մասնայատուկ զգայնութիւնը, երեւակայնութիւնը, սրամտութիւնը, ճաշակն ու ոճը, եւ ատոր համար է որ այս մատենաշարը անով կը սկսիմ:

Մեր հին գրականութեան մէջ երկու գերակշիռ գեղեցկութիւններ կան, նարեկացիին գործը եւ ֆուչական տաղաշարքը: Նարեկացին հզօր է, վսեմ, բայց իր մռայլ երազին մէջ առանձնացած: Ան իր ժամանակի վանական մտայնութեան քերթողական հայեցի բարձրագոյն արտայայտութիւնն է, եւ իր զգացման խորութեամբ ու ձեւի գորութեամբ՝ միշտ հիացում պիտի պատճառէ գեղապաշտներուն՝ հաւատացեալ ըլլան կամ ոչ. սակայն մեր նոր ականութեան զարգացման ներշնչարան, օրինակ, առաջնորդ չի

կրնար ըլլալ (բաց ի թելադրութիւններէն զոր կրնայ տալ ինչ ինչ բացառիկ միստիքական խառնուածքներու, ինչպէս եւ ձեւական շքեղութեանց, բառերու եղաժշտութեան հոյակապ դասերէ, որոնցմէ բոլոր նրբահաշակ բանաստեղծները կրնան օգտուիլ): Ան կարծես տեսակ մը գրական Արարատ է, հսկայ, վեհափառ, խորհրդաւոր, բայց ինք իր մէջ ամփոփուած, իր ոտքը գտնուած գիւղերուն մէկ հատիկ աղբիւր չտուող, իր կողերուն վրայ մէկ հատիկ գիւղ չպահող, իր հոյակապ տեսիլովը միայն՝ Հայաստանի բոլոր որդիներուն մեծութեան գաղափարը ներշնչող: Քուչակեան տաղաշարքը մեր բանաստեղծութեան Արագածն է, բարի ու բեղմնաւոր լեռը, որ հարիւր աղբիւր կը բղխեցնէ ու իր փէշերուն վրայ, իր ոտքին տակ փթթող գիւղերուն ծաղիկ, պտուղ, հաց, կեանք կը բաշխէ:

Նարեկացւոյն գործը ուժգնօրէն անհատական կնիք ունի, քուչակինը՝ ժողովրդական, հաւաքական: Յայտնի չէ արդէն իրապէս թէ ո՞վ է հեղինակը այդ վմայլելի երգերուն: Նահապետ քուչակի անունը՝ միայն Ա. Վ. Տէվկա՛ցի Հայերգին յառաջաբանին քանի մը տարտամ տողերուն մէջ է որ կայցուած է այդ տաղերուն. ձեռագիրները որ այդ տաղերէն կը պարունակեն, ո եւ է հեղինակի անուն չեն տար: Հին անանուն երգեր են որ անշուշտ հեղինակ մը ունեցած են որոշ ըոպէի մը, որովհետեւ ամենուն մէջ ալ կը գտնենք նոյն ոճը, նոյն լեզուն, նոյն տաղաչափութիւնը: Անհնար է ենթադրել որ խումբ մը աշուղներ ատոնց յօրինողն եղած ըլլան: Բանաստեղծութեան մէջ հաւաքական ստեղծագործութիւն՝ տառական իմաստով՝ չի կրնար գոյութիւն ունենալ: Այդ տաղերուն հաւաքական նկարագիրը իրենց ժողովրդական դրոշմին մէջ է, անոնք կ'արտայայտեն ոչ թէ անհատի մը մասնայատուկ են ու ճաշակը, այլ ամբողջ ժողովուրդի մը հոգին ու բնազդական ինքնաբուխ գեղեցկագիտութիւնը՝ ժողովուրդին խօսուն ու կենդանի լեզուով, անոր բնորոշ ասութիւնները, սիրելի դարձած խօսքի ձեւերը, անոնցները, շատոնց ի վեր անոր մէջ տարածուած առփական երգի տիրական մօթիքները ձուլելով հալեցնելով անծանօթ մեծ աշուղի մը այդ ուսկեղէն քնարերգութեան մէջ, զայն դարձնելով հայ ժողովրդական բանաստեղծութեան գերագոյն խտացումը, տեսլանականացումը, դասականացումը: Եւ ատոնք, ժողովուրդին կողմէ չափազանց սիրուած, ամեն տեղ տարածուած, հարիւրաւոր բերաններէ երգուած, հաւաքականութեան ուրիշ հանգամանք մըն ալ ստացած են, անով որ բերանացի աւանդութեամբ դարէ դար ու գաւառէ գաւառ փոխանցուելով՝ փոփոխութեանց ենթարկուած

են, Ֆիւղաւորուած են զանազան վարիանթներու: Այդպէսով՝ ժողովուրդին աշխատակցութիւնը աւելցած է — համեստ անշուշտ, եւ մերթ անյաջող — սկզբնական հեղինակին ստեղծագործութեան:

Եւ ոչ ոք գիտէ ո՞վ է եղած այդ սկզբնական հեղինակը եւ ո՞ր դարուն ապրած է: Ապահովապէս՝ Սելճուքեան Թուրք հեղեղին Հայաստանի եւ բովանդակ փոքր Ասիոյ մէջ տարածուելէն ու տիրելէն յետոյ է որ անոնք երկնուած են, որովհետեւ Թուրքերէն բառերով (ինչպէս եւ Թուրքերէնի մէջ տարածուած արաբերէն ու պարսկերէն բառերով) լեցուն են այդ երգերը. ու ակներեւ է նաեւ որ անոնք ծնած են Հայաստանի այն շրջանին մէջ որ վաղուց բիւզանդական տիրապետութեան տակ կը գտնուէր, վասն զի հելլէն շունչ մը, ատտիկեան նուրբ ոգի մը, հին յունական հեթանոս քնարին չափասէր ներդաշնակ ոգիէն ցոլք մը կը զգացուի հոն: Անհնար է որ ատոնց հեղինակն ըլլայ վանցի ֆուչակը, ինչպէս կը յայտարարէ Արիստակէս Վ. Տէվկանց՝ չենք գիտեր ի՞նչ փաստի վրայ հիմնուելով: Այդ վանցի ֆուչակին մէկ բանաստեղծութիւնը (Աստուածածնայ վրայ տաղ մը) ատենով Ս. Ղազարու ձեռագիրներուն մէջ գտած ու հրատարակած եմ Անահիտի մէջ. հեղինակը այդ տաղին վերջերը ինքզինքը որոշապէս կ'անուանէ «աշուղ ֆուչակս որ կ'ասեն ի վան», բայց իր երգը նիւթով, լեզուով, ոճով ու տաղաչափութեամբ շատ տարբեր է մեզ զբաղեցնող տաղաշարքէն: Երբ 1902ին հրատարակեցի «Նահապետ ֆուչակի Գիււանը», արդէն իսկ այն զգացումն ունէի որ այդ տաղերուն խարակոնսսեցի նահապետ ֆուչակ աշուղին վերագրումը ապացուցուած բանի մը ձեւը չունէր, եւ թէ անոնք աւելի ժողովրդական երգերու բնոյթն ունին, Ակնայ երգերուն շատ մօտիկ. յառաջաբանին մէջ զայդ նկատել տուած էի երկու տողով. բայց նոր յայտնուող այդքան թանկագին բանաստեղծական գանձ մը լաւագոյն էր անունով մը մէջտեղ նետել. ժողովրդական անանուն երգեր շատ ունինք, որոնց մէջ գոհարներ կան, բայց որ ընդհանրապէս ֆուչուրագէտներէ, բանասէրներէ եւ քանի մը իրազեկ ու մասնաւորաբար շահագրգռուող բանաստեղծներէ կը կարգացուին ու կ'ուսումնասիրուին. գէթ այս շարքը, որուն գեղեցկութիւնը կը գերազանցէր մեր բոլոր այլ ռամկական տաղերունը, պէտք էր գրասէր հասարակութեան բոլոր խաւերուն մէջ տարածուէր, եւ ատոր համար անուն մը պէտք էր. ահա ինչու ֆուչակի անունը պահեցի. եւ այդ անունը

այլ եւս՝ թէ՛ Հայոց եւ թէ՛ Թարգմանութիւններով (1) օտարներու մօտ՝ այդ տաղաշարքին կապուած մ'նաց. եւ լաւ է որ մ'նաց այդպէս, զանազանելու, անջատելու համար այդ շարքը մեր բազմաթիւ ժողովրդական երգերէն որոնցմէ իրապէս ալ կ'անջատուի իր ներշնչման, իր գեղեցկագիտութեան, իր արուեստին ինքնայատուկ եւ շատ նուրբ արժէքով: Օսսիանի դիւցազներգներուն հեղինակը Մաք. փերսընն է, այսօր գայդ ամէն ոք գիտէ, բայց Օսսիանի անունը ընդ միշտ կապուած կը մ'նայ այդ բանաստեղծութեանց. Հոմերի հրաշակերտներուն բուն հեղինակը ո՞վ է, ոչ ոք գիտէ որոշ, բայց Հոմերի անունը սիտի մ'նայ միշտ իլիականէն ու Ռդիսականէն անբաժան. քուչակ անունն ալ, որ այս տաղաշարքին հետ ճանչցուեցաւ ու սիրուեցաւ ամէն տեղ, թերեւս ընդ միշտ պիտի մ'նայ անոր կապուած, գէթ մինչեւ որ այդ հանելուկը լուծուի եւ բուն հեղինակին անունը երեւան գայ:

Բան մը որ արդէն իսկ յայտնի կը թուի, այն է որ այդ տաղաշարքը վանայ արտադրութիւն չէ, այլ Ակնայ շրջանին (որ բիւզանդական տիրապետութեան տակ գտնուած է՝ մինչեւ թուրքերուն գալը եւ հելլեն ոգիէն բան մը իւրացուցած): Այդ մասին երկարօրէն գրած եմ ատենով *Անահիտի* մէջ: Լեզուն ու տաղաչափութիւնը (7-3-5) այդտեղ ու Ակնայ անտունիներուն մէջ՝ միեւնոյնն են. եւ այդ տաղաշարքէն բազմաթիւ տողեր, մերթ ամբողջ հատուածներ կը գտնուին Ակնայ ժողովրդական անանուն երգերուն մէջ որ մինչեւ վերջին ատենները հոն կ'երգուէին, եւ միայն անոնց մէջ (Տեսնել ձանիկեան, *Հնութիւնք Ակնայ*). երկու շարքին մէջ ալ “Հոռումք”, “Հոռմանց”, “Հոռմանց տուն” բառերը (յոյն աշխարհ) յաճախ կը գտնուին:

Այդ տաղերը՝ գրեթէ տարամերժօրէն եկեղեցականներէ մշակուած մեր հին գրականութեան մէջ տիրող կրօնամոլ ու աշխարհատեաց մտայնութեան դէմ ցեղին կենսասէր առոյգ ոգւոյն, ազատատենչ ու գեղապաշտ մտքին կենդանի բողոքն են, գրաբար խրթին լեզուին գիտուն, պերճ եւ յաճախ վերացական նիւթերու նուիրուած ճոռոմ ոճին քովն ի վեր՝ ժողովրդական պարզ ու ընտանի լեզուին, ինքնաբուխ, բնական ու հակիրճ ոճին, իրական

1) Քուչակեան տաղերէն բաւական մեծ թուով Թարգմանուած կան ֆրանսերէն՝ իմ *Les Trouvères arméniens* գրքիս եւ *La Roseraie d'Arménie* գործիս երկրորդ հատորին մէջ. անոնցմէ ոմանք Թարգմանուած են նաեւ անգլիերէն, իտալերէն, յունարէն, ռուսերէն. գերման բանաստեղծ մը, Հանս Պէթկէ, անցեալ տարի առանձին հատորով հրատարակեց անոնց հարիւր հատին գերմաներէն տաղաչափեալ Թարգմանութիւնը:

կեանքի պատկերացումը նախասիրող քերթուածեան յաղթական հանդիսաբերումն են: Այն քառեակին մէջ զոր ներկայ հաւաքածուին սկիզբը կը դնեմ, բանաստեղծը, պանդուխտի մը վերագրած խօսքերովը, ինքն իսկ լիակատար բացատրութիւնը կուտայ իր գործին եւ ամբողջ աշուղական բանաստեղծութեան նպատակին, բնոյթին եւ արժէքին. մութ, կնճռոտ, վերացական գրաբար քերթուածներու տեղ. պարզ ու հասկանալի լեզուով երգեր տալ ժողովրդին, եւ երգեր որ ժողովրդին կեանքը, օրուան կեանքը արտայայտեն, այդ է որ կ'ուզէ ժողովուրդը, հասարակ ժողովուրդը, մեծ մասամբ անուս, բայց որ կը սիրէ երգը եւ կ'ուզէ որ իր ցաւերն ու հրճուանքները իրեն մատչելի եւ ընտել ձեւով երգուին. եւ այդ է որ ըրած է այս տաղերուն հեղինակը: Եւ այնքան մեծ տաղանդով ըրած է ատիկա, որ մինչեւ այսօր իր երգերը կը մնան թարմ, կենդանի, կարելի է ըսել՝ այժմէական, աւելի նոր քան ճիգով փնտռուած շատ մը «նորութիւններ», ունենալով իրենց մէջ այն խորհրդաւոր ու հրաշալի ուժը որով տեսակ մը գրական արտադրութիւններ կը մնան յաւիտենապէս կենդանի ու հրապուրիչ, մանաւանդ որ անոնք գրելխաւորապէս երգած են անհնանալի նիւթ մը, սէրը, որ մշտական ներշնչարանը պիտի ըլլայ բանաստեղծներուն՝ մինչեւ աշխարհիս կատարածը, եւ երգած են զայն այնպիսի հոգեբանական խորութեամբ ու արտայայտութեան քաղցրութեամբ, ինչպիսին ո եւ է ազգի մէջ շատ քիչ բանաստեղծներու մօտ կարելի է գտնել:

Քուչակեան տաղաշարքին մէջ, սիրոյ երգերէն զատ, որոնք ամենամեծ մասը կը կազմեն, կան նաեւ քանի մը կրօնական տաղեր, բաւական բազմաթիւ իմաստասիրական, այլաբանական, խրատական երգեր, որոնք սիրուն ու խորիմաստ հատուածներ կը պարունակեն, եւ շարք մը պանդուխտի երգեր, որ այդ նիւթը երգող հայերէն տաղերուն գեղեցկագոյններէն են: Այդ պանդուխտի երգերը, ինչպէս եւ սիրային երգերէն ոմանց մէջ օտար երկիր գրտնուող սիրահարին զգացմանց արտայայտութիւնը, ու նոյն իսկ վերեւ յիշուած քառեակը՝ ուր պանդուխտ մը իր նախընտրած երգերը կ'ուզէ բանաստեղծէն, կրնան ենթադրել տալ թէ այս տաղերուն մէկ մասը Հայաստանէն դուրս, օտար հողի վրայ երկնուած են՝ միեւնոյն բանաստեղծին կողմէ որ կրնայ թափառական կեանք մը ունեցած եւ Հայաստանի քանի մը շրջանները պտըտելէ յետոյ ատեն մը օտար երկիր ալ պանդխտած ըլլալ: Կարելի է նաեւ ենթադրել որ ատոնք ամենքը հայ հողի վրայ ապրող բանաստեղծին կողմէ ստեղծուած ըլլան, բայց որ իրեն նպատակ ունենալով եր-

գել ժողովրդեան կեանքին բոլոր երեւոյթները, արտայայտած է նաեւ հայրենիքէն հեռացած “ղարիւ”ներուն ցաւը, որ դարերէ ի վեր էական տարրերէն մին եղած է հայ ժողովուրդի կեանքին. Ակնայ “անտունի”ները, որ յաճախ պանդուխտներու վիշտը կամ կտրտութիւնը կամ վերադարձի հրճուանքը կը թարգմանեն, հաւանօրէն ամենքն ալ Ակնայ մէջ իսկ յօրինուած են: Ներկայ հաւաքածուին մէջ դրած են միայն սիրոյ երգերու գեղեցկագոյններէն մաս մը, եւ պանդուխտի երգերը ամբողջ (բացի *Կոունկէն* զոր ոմանք կը կարծեն ֆուչակեան տաղաշարքին պատկանիլ, բայց որ ըստ իս չի հասնիր անոնց ոճի բարձրութեան): Այս մատենաշարի ապագայ մէկ հատորին մէջ մտադիր են տալ խրատական երգերուն լաւագոյնները եւ սիրային երգերու գեղեցկագոյններուն մնացեալ մասը:

Ֆուչակեան տաղերը շատ բազմաթիւ են: Արիստակէս Վ. Տէվկանց եւ Կ. Կոստանեան արդէն հրատարակած էին անոնցմէ մաս մը: «Նահապետ ֆուչակի գիւան»ին երեւումէն յետոյ, ես ինքս Վե. Նետիկ, էջմիածին եւ այլուր գտայ շատ մը նոր տաղեր, զոր հրատարակեցի *Անահիտի* մէջ. հանգուցեալ Տրդատ եպիսկոպոս Պալեան անոնցմէ տասնհինգի չափ հրատարակած է իր *Հայ աշուղներ* գործին երկրորդ հատորին մէջ. վերջերս “Տաղասէր” (Հ. Ն. Ակինեան) գեղեցիկ ու ճոխ շարք մը հրատարակեց Պ. Սիմոն Յակոբեանի *Արեգին* մէջ. եւ գիւտերու կարելիութիւնը դեռ հեռու է սպառած ըլլալէ. այդ ոսկեհանքը շատ հարուստ է. մեր նախնիք յայտնապէս շատ սիրած են այդ երգերը, եւ բազմաթիւ օրինակիչներ իրենց կազմած տաղարաններուն մէջ անոնց տեղ տրուած են: Բոլորն ալ, ինչպէս ըսի, հեղինակի անուն չեն յիշեր, իբր տիտղոս կը դնեն “Տաղ ազնիւ”, կամ “Վասն ուրախութեան” եւ աւելի յաճախ՝ “Հայրէն”, կամ “Հայրենի կարգաւ”, ինչ որ կը նշանակէ թէ ատոնք զուտ “հայերէն” երգերը. հայկական ոճով ու երաժշտութեամբ յօրինուած տաղերը կը համարուէին՝ բոլոր երգուած տաղերուն մէջէն. եւ արդարեւ, թրքական լեզուի ազդեցութիւնը, պարսիկ բանաստեղծութեան արձագանքը, *հեյլեն հին ոգիին* ցոլքը որ հոն կ’երեւան՝ ինչպէս նկատել տուի վերեւ, կը հալին բնիկ ցեղային գոյնին մէջ որ հոն հյօրապէս կը տիրէ եւ որ այդ տաղերը խորապէս կը զանազանէն ոյն նիւթերուն նուիրուած պարսիկ, թուրք, արաբ կամ հեյլեն տաղերէ. ատոնք անշուշտ ամենէն աւելի կապ ունին Հայոց հնագոյն հեթանոսական գուսաներգութեանց հետ, անոնց միջնադարեան կերպաւորումն են. այդ բանաստեղծութիւնը, քրիստոնէութեան ներգործութիւնը յայտնապէս կրած ըլլալով հան-

դերձ, խորքին մէջ կը մնայ հեթանոս, յոյն ճաշակին մօտիկ ըլլալով հանդերձ՝ ազգային կնիքը կը պահէ եւ հելլեն շունչի մը իւրացմամբ ինքզինքը կը նրբացնէ միայն, Պարսից, Արաբաց եւ Թրքաց լեզուէն ու ժողովրդական բանաստեղծութենէն կ'առնէ տարրեր՝ զանոնք իր յատուկ գեղեցկագիտութեան յարմարցնելով անոնցմով իր բնիկ հրապոյրը ճոխացնելու համար:

Այդ փոքրիկ տաղերու շարքերը, մերթ մէկ քանի ձեռագիրներու մէջ կը գտնենք կրկնուած, բայց երբեք նոյն ձեւով՝ ոչ ալ նոյն կարգով, ինչ որ կը պատահի ծանօթ ուրիշ բանաստեղծներու համար՝ որոնք գիտուն հեղինակներ էին եւ *կը գրէին* իրենց տաղերը. ֆուլչակեան շարքերը զանազան օրինակներու մէջ կը ներկայանան մեծ տարբերութիւններով. կան ձեռագիրներ որ նոյն շարքը կը պարունակեն ուրիշ կարգով եւ նորանոր քառեակներով խառն, կան շարքեր որ մէկ ձեռագրի մէջ միայն կը գտնուին, շատ մը քառեակներու այս կամ այն տողը տարբեր ձեռագիրներու մէջ այլազան ձեւերով կը ներկայանայ, ինչ որ ենթադրելի պէտք է տայ թէ օրինակիչները գտնուած ուրիշ օրինակէ մը չէն քաղած այդ շարքերը, այլ իրենց բերնուց գիտցածը կամ իրենց լսածը գրի առած են. այդ տաղերը ամենքն ալ երգուելու համար յօրինուած են, աւանդութեամբ պահպանուած են՝ մինչեւ որ այս կամ այն օրինակիչը զանոնք գրի առած է այնպէս ինչպէս ինք լսած է զանոնք իր գիւղին կամ գաւառին մէջ:

Ներկայ գրքոյկին մէջ արտատպուած “պանդուխտի երգերը”, բաց ի մէկէն, — առած եմ ամբողջութեամբ “Նահապետ ֆուլչակի դիւան”էն (որ գրեթէ սպառած է արդէն). “սիրոյ երգեր”ուն մեծ մասը իմ ձեռքովս օրինակուած են Ս. Ղազարու ձեռագիրներէն եւ *Անահիտի* մէջ հրատարակուած 1907ին. մնացեալ մասերը քաղած եմ Կ. Կոստանեանի “Միջնադարեան տաղեր”ու երկրորդ պրակէն, Տրդատ եպիսկոպոս Պալեանի *Հայ աշուղներէն* եւ *Արեգի* մէջ Հ. Ա. կինեանի հրատարակած շարքէն:

Ֆուլչակի անունը այժմ ծանօթ է ամէն գրասէր Հայու, բայց ինծի կը թուի որ հայ գրասէրներուն եւ նոյն իսկ մեր գրագէտներուն ու բանաստեղծներուն մեծ մասը դեռ մօտիկ ու խորունկ ծանօթութիւն չունին անոր գործին. անոր լեզուն, միջնադարեան հայ ռամկական բարբառին ընտել չեղողներուն համար, կիսով միայն հասկանալի է, եւ ոմանց միամիտ ու տհաս կամ նոյն իսկ կոպիտ ու խորթ կը թուի, ինչ որ հետեւանք է անիրագելութեան եւ անհասկացողութեան. միջնադարեան հայ լեզուն, իր գրաբար, ռամկահայ

եւ օտար բառերու խառնուրդով, իրեն յատուկ քերականութեամբ ու ֆրաղաշինութեամբ, իր ուրոյն գեղեցկութիւնն ունի, որ անշուշտ գրաբարին հասուն ու օճուն կամ լիալիր ու մեծվայելուչ պերճութիւնը չէ, բայց գարնանավերջի վառ գոյներով թարմ պտուղի երիտասարդ ու կանանչ գոյնն ու սուր զօրեղ համն ունի:

Սիրոյ այդ երգերը ա՛յդ լեզուով է որ իրենց բուն հարազատ կենդանի արտայայտութիւնը գտած են, գրաբարով անհնար պիտի ըլլար անոնց տալ այդ բնական ու ընտանի շեշտը. իսկ անոնց տաղաչափական ճարտարութիւնը, տողերուն ներդաշնակ թաւալումը, կարճ ու հեշտալուր բառերու վարպետ ընտրութիւնը եւ երաժշտական նուրբ դասաւորումը իրենց հաւասարը չունին հայ հին ու նոր բանաստեղծութեան մէջ: Դիւրացնելու համար հասկացողութիւնը եւ ամբողջական վայելումը այդ տաղերու խորին եւ բարդ գեղեցկութեան, անոնց արդի աշխարհաբարով թարգմանութիւնը դրած եմ հոս բնագրին դիմացը, թարգմանութիւն ուր ջանացած եմ, ոչ թէ մեկնել, բուսաբանել բնագիրը, այլ մեր այժմեան արեւմտեան հայերէնով վերարտադրել՝ ինչքան կարելի է՝ անոնց ձեւական հրապոյրը, գլխաւոր նպատակս ըլլալով սակայն անոնց բնագրին իսկ ընթերցումն ու ճաշակումը դիւրացնել մեր արդի սերունդին:

Քուչակեան շարքէն շատ բան պիտի ունենան սորվելիք ու քաղելիք՝ մեր բանաստեղծները, այսօր ու վաղը, երկայն ատեն: Անոնց մէջ կը գտնենք թէ՛ դասական արուեստ, թէ՛ խորհրդապաշտ միտումներ, թէ՛ զօրեղ (մերթ անպատկառութեան հասնելու աստիճան) իրապաշտ ձգտում, թէ՛ տեսիլի, մտածման, ձեւի նուրբ յանդգնութիւններ, բայց այդ ամենքը բնագրական, ինքնեկ ներշնչումով մը իրականացած, այդ բոլոր «դպրոց»-ներուն մեծ մասին Արեւմուտքի մէջ կազմուելէն շատ առաջ՝ հայ մտքէն բնականօրէն ծնած, եւ գրեթէ միշտ արտայայտութեան մէջ չափի զգացումէն, գեղեցկութեան եւ ներդաշնակութեան ձգտումէն առաջնորդուած, որ բոլոր յանդգնութիւնները բնական ու հրապուրիչ կը դարձնեն, ու մերթ գռեհկութեան, շնականութեան մօտեցող տողերն իսկ ամբողջութեան մէջ տիրող մաքուր, քնքուշ, ազնիւ զգացումին խորը հալեցնելով կը գեղեցկացնեն:

Քուչակեան շարքը այսօր արդէն կարեւոր տեղ մը կը գրաւէ հայ գրականութեան պատմութեան մէջ, բայց դեռ շատ քիչ բանաստեղծներ օգտուած են այդ ոսկեհանքէն (սիայն թուամանեան, իսահակեան, Տէրեան, եւ անոնք ալ շատ քիչ): Քուչակեան տա-

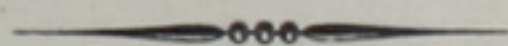
ղաշարքը պէտք է բարձի գիրքերէն մին ըլլայ ամէն հայ բանաստեղծի եւ ամէն գրասէր հայ պատանիի: Հայ դեռատի սիրտերը որ սիրոյ քաղցրութիւնը կամ տանջանքը կը զգան առաջին անգամ, աւելի թանկագին թարգման չեն կրնար գտնել իրենց զգացման՝ քան քուչակեան տաղիկները, որոնց իւրաքանչիւրը հոգեկան որոշ վիճակ մը կը պատկերացնէ, որոնց ոմանք ամբողջ սիրավէպ մըն են խտացած: Մեր աղջիկներն ու պատանիները գոց գիտնալու են այդ շարքին գեղեցկագոյն տողերը: Անոնց մէջ սէրը վերլուծուած, նկարուած, երգուած, ողբացուած, փառաբանուած, կատակաբանուած է իր բոլոր երեւոյթներով, սէրը ցաւագին կամ երանաւէտ, միամիտ կամ խորամանկ, մաքուր կամ ցոփ, դիւցազնական կամ վայելամոլ, զուտ սրտայից կամ զուտ տուփական, երագուն կամ իրապաշտ, պարզ ու բնական կամ տեսակ մը զգայական միստիքականութեամբ խառն:

Գիտնա՛նք ազգով ին մօտէն ճանչնալ ու գնահատել այս քերթողական գանձին անգին արժէքը, եւ սիրե՛նք զայն ինչպէս Պարսիկը կը սիրէ իր Հաֆըզին ոսկի տաղերը, կամ քրանսացին իր Վերլէնին պաշտելի սիրերգները:

Ա. ԶՕՊԱՆԵԱՆ

Հ Ա Տ Ը Ն Տ Ի Ր Է Ջ Ե Ր

Ն Ա Հ Ա Պ Ե Տ Ք Ո Ւ Չ Ա Կ Ի Վ Ե Ր Ա Գ Ր Ո Ւ Ա Մ Տ Տ Ա Ղ Ա Շ Ա Ր Ք Է Ն

Գիտեմք որ հայրէն գիտես, լոկ ընտրէ մէկիկ մի ասա,
Ասա այս ամսուս վրայ, այս խալխիս, զինչ որ հիմայ կայ,
Խօսքըն մանէով ասա, մի' ասեր մութ ու խուճուպայ.
Գիտես որ զարիսլ եմ ես, զարիսլին սիրտըն չըմընայ:

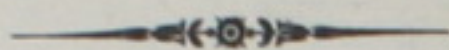

Գիտենք որ հայերէն երգեր գիտես, մէկ հատ մը ընտրէ' եւ ըսէ',
Ըսէ' այս ամսուան վրայ, այս ժողովուրդին վրայ, այսօրուան
կեանքին վրա.

Խօսքդ զիւրիմաց ըլլայ, մութ ու կնճոտ բաներ մի' ըսեր.
Գիտես որ պանդուխտ եմ ես, պանդուխտին սիրտը մի' կոտրեր:

Ս Ի Ր Ո Յ Ե Ր Ք Ե Ր

Ոչերդ է ի ծովէն առած ու ուներդ ի թուխ ի ամպէն (1).
Այդ քո սլատկերքդ ու սուրաթդ ի վարդին կարմիր տերեւէն.
Ուր որ դու կանգնած լինիս՝ չէ սլատեհ վառեն մոմեղէն.
Ծոցուդ լոյսըն դուրս ծագէ, գէմ ելնէ մեռելն ի հողէն:

* * *

Հա՛յ իմ ճերմակ ծոց բազայ, ճերմակ ծոց ու ծինն ի վըրայ.
Քո բունդ է անտառ մորին՝ Լ արծըւին անիկն ի վըրայ.
Երթամ քաջ արծիւ լինամ, գամ կըռուիմ մինչ որ լուսանայ.
Թէ ապրիմ 2) նա անուն հանեմ, թէ մեռնիմ՝ հաշուեմ թէ չեղայ:

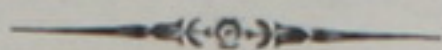
* * *

Գէմ չեմ Յուդայի ծընած կամ հօր ու մօր անիծած. 3)
Ես եմ կօզալի բերած ու հազար նազով սընուցած.
Ես ինձ տարտեր շատ ունիմ, կամ սիրէ՛ կամ թո՛ղ զիս ի բաց,
Ձըգէ՛ խիղճ ի քո մըտիդ կամ յիշէ՛ աւուր մ'աղուհաց:
Գամ կանգնիմ ի քո դիմաց, լամ՝ լալով անեմ քեզ իմաց,
Ընծի գէմ սէր չէ պակաս, կամ ի քո՛ սիրուդ կարօտած.
Սեւ սրտիկս ըզքեզ ուղաց, այլ ընծի խօշ եար չըսլիտաց:

* * *

Կօզա՛լ, քեզ բանիկ մ'ասեմ, քո անուն չեմ իշխեր ասել.
Սնոր համար չեմ ասեր՝ դուք հարուստ էք ու մեք տառալել.
— Ծօ՛, ասա՛ եւ մի՛ վախեր, շատ հարուստ է տառալեւացեր,
Անչափ հարատի դսարիկ տառալելի ծոցիկ է սլառկել:

Ս Ի Ր Ո Յ Ե Ր Գ Ե Ր

Աչքերդ ծովէն ես առած եւ յօնքերդ թուխ ամպէն,
Այդ քու պատկերդ ու դէմքդ՝ վարդին կարմիր տերեւէն.
Ուր որ դուն կանգնած ըլլաս, պատեհ չէ որ մոմ վառեն,
Լոյս կը ծագէ քու ծոցէդ, եւ անոր ի տես մեռելն իսկ հողէն դուրս կելլէ:

* *
*

Ո՛վ իմ ճերմակ ծոցով բազէ, ճերմակ ծոցիդ վրայ պիտակ մը կայ.
Քու բոյնդ վայրի անտառին մէջ է, եւ արծիւին վախն՝ անոր վրայ.
Երթամ քաջ արծիւ ըլլամ, դամ կոռւիմ մինչեւ որ լուսնայ,
Եթէ ողջ մնամ՝ անուն կը հանեմ, եթէ մեռնիմ՝ կը հաշուեմ թէ
երբեք չապրեցայ:

* *
*

Յուդայի գաւակ չեմ վերջապէս, հօր ու մօրմէ անիծուած չեմ.
Ես ալ աղուորի մը գաւակն եմ, ու հազար նազով մեծցած եմ.
Շատ են ցաւերը դոր ունիմ, կամ սիրէ՛ դիս կամ ձգէ՛.
Քիչ մը խղճմտանք ունեցիր, կամ գէթ մէկ օրուան աղուհացն յիշէ՛,
Կուգամ դէմդ կը կենամ, լալով քեզի ցաւս կը յայտնեմ.
Ինծի սէրը չի պակսիր, բայց քու սիրոյդ է որ կարօտն ունիմ.
Սեւ սիրտս քե՛զ է որ ուզեց, ալ ուրիշ եարի աչք չունիմ:

* *
*

Աղուո՛ր, կ'ուզեմ քեզի բան մ'ըսել, վախէդ ըսել չեմ համարձակիր.
Անոր համար չեմ ըսեր, որ դուք՝ հարուստ էք ու մենք աղքատ:
— Ծօ՛, ըսէ՛ ու մի՛ վախնար, շատ հարուստ է աղքատացեր,
Ու ա՛յնչափ հարուստի աղջիկ աղքատի ծոցն է պատկեր:

Կօզա՛լ, մի՛ հագնիր կասլուտ, մի՛ խաղար ու տար թեւերուդ,
Մի՛ գար ՚լ ի դռնակն անցնիր, մի՛ ճօճար, կօզա՛լ, արեւո՛ւդ.
Քո հարն ալ շատ վարձք արեր, շատ կարմուճ կապեր գետերուն,
Դու ալ մէկ վարձկունք մ՛արա, պագ վր տուր դն շիդ մօտերուն:

* * *

Իմ եար, ի քո շատ սիրուդ արծըթէ դալամ շինեցի,
Չադ քո ըռանա սուրաթ ի յաջոյ թեւըս գըրեցի,
Յորեկն ի վրան հայէի, քո սիրո՛ վրդ կշտանայի,
Կիշերն երեսիս դնէի ու բարով ի լուսն ելնէի:

* * *

Աչերըդ դու հանց ունիս՝ աջ երէ ճախըն խորովէ,
Ունքերըդ դու հանց ունիս՝ որ Շիրազն ի հիմնէ քակէ.
Հալապ ու Դրմէջիս քաղաք՝ ով որ դքո ճայնըդ լըսէ, 1)
Տըւել զարեւուն ըզթարկն՝ հասրաթով ըզքեզ կու տեսնէ:

* * *

Ասես թէ կտրած ես դու ի ճերմակ որթոյն խաղողէն,
Վանց ըզքո մահապուս սուրաթդ է վարդին սուլթան տերեւէն.
Ես ըզքեզ սիրել կամիմ, թող ճօշան զիս երկիրս ամէն,
Ի ի ծոցըդ մտնուլ կամիմ՝ թէ հաղար թուրք ես ՚լ անօրէն:

* * *

Մանկտիք, ի յաճապս եկէք, լրսեցի՛ լեզուս կապեցաւ,
Եկին լուկ ինձ ի ասին թէ քս եարն ըզքեզ մոռացաւ.
Արցունքն ի յերեսս ի վայր ջուր կ'երթար՝ լուկ յարիւն դարձաւ,
Յոր կաթեց նա ծառ բուսաւ, յուր հաւեր կայր՝ հոն թառեցաւ:

Աղուճը, մի՛ հազնիր կապոյտ, մի՛ սլարեր՝ թեւերդ ոլորելէն,
Մի՛ դար մեր դռնէն անցնիր, աղուճ՛ր, մի՛ ճօճար, արևնդ սիրուն:
Քու հայրդ շատ բարիք է ըրեր, շատ կամուրջ է կապեր զետերուն.
Դուն ալ մէկ բարիք մ՛ըրէ, համբոյր մը տուր դունչիդ քովերէն:

* *
*

Սիրականս, քեզ շատ սիրելու՛ արծաթէ գրիչ շինեցի,
Այդ քու թանկագին դէմքդ աջ թեւիս վրայ գրեցի,
Ցորեկը վրան կը նայէի ու սիրովդ կը կշտանայի,
Գիշերն երեսիս կը դնէի եւ առտուն բարով կ'արթննայի:

* *
*

Այնպիսի աչքեր ունիս դուն, որ աջը կ'այրէ, ձախը կը խորովէ,
Այնպիսի յօնքեր ունիս դուն, որ Շիրազը հիմէն կը քակեն.
Հալէպ ու Դամասկոս, ով որ քու ձայնդ լսէ,
Իր կեանքին հրաժեշտ տուած, քեզ տեսնել լոկ կը ցանկայ:

* *
*

Կարծես թէ կտրած ես դուն ճերմակ որթին խաղողէն,
Ու այդ պաշտելի դէմքդ՝ վարդին արքենի տերեւէն.
Ես սիրել կ'ուզեմ քեզ, նոյն իսկ եթէ աշխարհ ամբողջ զիս բամբասէ,
Ու ծոցդ մտնել կ'ուզեմ, նոյն իսկ եթէ հազար անգամ թուրք ու
անօթէն ըլլաս:

* *
*

Տղա՛ք, լսեցէք սա տարօրինակ պատմութիւնը, ես լսեցի ու լեզուս
կապուեցաւ.

Եկան ինծի ըսին թէ «քու սիրականդ քեզ մոոցաւ».

Արցունքը որ երեսս ի վար ջուրի պէս կը վազէր՝ արիւնի փոխուեցաւ,

Ուր որ կաթեց ծառ բուսաւ, եւ ուր որ թռչուն կար հոն թառեցաւ.

21102
24763
67273

Ձիմ եարն յիսնէ զատեցին, թոռմեցայ զէտ վարդի տերեւ,
Տարին այլ երկիր հանին, չի ցաթեց իմ սիրտըս արեւ.
Երթամ աղաչեմ զԱստուած որ տայ ինձ աղաւնու թեւ,
Թռչիմ ու հաւան ելնում իմ եարին երդիցն ի վերեւ,
Աչացս ալ արցունք թափեմ զէտ թաթաւ ու զէտ ըզանձրեւ.
Իմ եարս ալ ի դուրս ելնու կարմըրած զէտ վարդի տերեւ,
Իջնում ու սլազիկ մ'առնում ըզդնչին ներքեւն ու վերեւ:

* *
*

Հա՛յ մեր մահալի մորճուկ, մեր աղբիւրն ի ջուր ես եկեր,
Լուսինն ի ծոցէդ 1) աղբըրին ի յակն է ցաթեր.
Երնէկ ես անոր կուտամ որ գիշերն ի ծոցդ է պառկեր,
Գրկիկ կուռ մ'իջացդ ածեր ու զբերնիդ բոլորն է սլազեր:

* *
*

Ոնց որ գիրկ ու ծոց էաք, նենգաւոր հաւըն խօսեցաւ.
Դանակ ու շամփուր ան հաւին, բարկ կըրակ որ զինք խորովէ.
Առնունք զինք լեռկունքն ելենք, զինք տիքամ տիքամ
բաժանենք,
Ձինք տիքամ տիքամ բաժանենք՝ ես ու իմ եարըն մէն ուտենք,
Ոսկորքն ալ շինենք տաճար, իր թեպուրն ան տաճրին աճար 1):

* *
*

Մէկ մարդ մի զվիէտատն ունի ու զվարդին տակըն կու փորէ.
Պլսլուլն ի վարդին սիրուն զիր վըզի'կըն դէմ կու բերէ.
Վարդն ալ ի թըփին մ'իջին սուտ ու քուն ու զայն կու լըսէ.
Դարձեալ սլատասխան ելետ՝ Քո աղէկն Աստուած վըճարէ:

* *
*

Ահա կու գընամ, հոգե՛կ, լուկ ուրախ կացիր ու խնդա՛.
Նա դու բարձր անցիր 'ւասա թէ՛ Բարով ես խալըսայ. 4)
Թուխ ամպ եմ ես քու աչիչդ, պահ մի որ այս ամպս վերանայ,
Այնժամ ես քեզ սլիտենամ մ'ինչեւ գայ խելքունքդ ի վերայ:

Սիրականս ինձմէ պատեցին, թոռմեցայ ինչպէս վարդի տերեւ,
Տարին ուրիշ երկիր ձգեցին, ալ արեւը սրտիս մէջ չի ծագիր.
Երթամ աղաչեմ Աստուծոյն, որ աղաւնիի թեւ տայ ինձի,
Թռչիմ ու օդը ելլեմ՝ սիրականիս տանիքին վրայ երթամ,
Աչքէս արցունք թափեմ ինչպէս ցօղ ու ինչպէս անձրեւ,
Սիրականս ալ դուրս ելլէ կարմրած ինչպէս վարդի տերեւ,
Իջնեմ, պաշիկ մը առնեմ դունչին ներքեւն ու վերեւ:

* *
*

Ո՛վ մեր թաղը բուսած թարմ տունկ, մեր աղբիւրն եկեր ես ջուր
առնելու,

Լուսինը քու ծոցէդ աղբիւրին ահունքին վրայ է ծագեր.
Երանի՛ կուտամ անոր որ գիշերը ծոցդ է պառկեր,
Կուռ մէջքդ է գրկեր ու բերնիդ չորս կողմն է պագեր:

* *
*

Երբոր գիրկ գրկի էինք, նենգաւոր հաւը խօսեցաւ,
Դանակ ու շամփուր այն հաւուն, ու վառ կրակ՝ որ զայն խորովէ,
Առնենք զայն լեռներն ելլենք, կտոր կտոր բաժնենք,
Կտոր կտոր բաժնենք՝ ես ու իմ եարս միայն ուտենք,
Ոսկորներն ալ տաճար շինենք եւ փետուրներն՝ այն տաճարին գմբէթ:

* *
*

Մարդ մը փայտատ մը ունի ու վարդին տակը կը փորէ,
Պլպուլը, վարդին սիրոյն, իր վիզը դէմ կը բերէ.
Վարդն ալ՝ թուփին մէջէն՝ սուտ քուն եղեր զայն կը լսէ,
Կը դառնայ պատասխան կուտայ՝ «քու բարութիւնդ Աստուած թող
վարձատրէ»:

* *
*

Ահա ես կ'երթամ, հո՛գիս, դուն ուրախ կեցիր ու խնդա՛,
Անցիր բարձրագլուխ եւ ըսէ՛ Բարով ազատեցայ.
Ես թուխ ամպ եմ քու աչքիդ, մէկ մը որ այս ամպը վերնայ,
Այն ատեն դուն պէտքս պիտի զգաս՝ մինչեւ որ խելքդ վրադ գայ:

Եկին ու բերին խապար թէ քո եարն եղեր հաբեղայ.
Փուշարմացքըն զիս պատեց թէ նա ո՞նց եղաւ հաբեղայ.
Բերնիկն էր շաքրի սովոր, աճապ ո՞նց կերաւ նա բակլայ,
Անճնիկն էր շապկի սովոր, աճապ ո՞նց հագաւ նա վալայ:

* * *

Ո՛ւր էիր՝ ո՛ւսկից եկար, քան զամէն ծաղիկ դու պայծառ,
Եկիր՝ և ի հոգիս մ՛ըտար, չես ի տար պահիկ մ'ի դադար.
Սրտիս մէջն ի ժուռ եկար՝ և ելնելու ճարակ չի գըտար.
Զարկիր ի գլխուս վըրայ՝ և աչերուս ի վար թափեցար:

* * *

Աստեղք դուք հարիւր հազար, մէկ ի վայր եկէք հաւասար,
Յորտեղ կայ խելօք խիկար՝ իմ խոցուս արէք դեղ ու ճար.
Եղեր եմ խել սիրու տէր՝ անմատաթ ու անզենեհար,
Զկարեմ հոգուս տամ՝ դադար, կու պահէ զանձիկս ի խըսար:

* * *

Ա՛յ, գընա՛, չըպիտիս դուն ինձ, լուկ պեզար իմ սիրտս ի քենէ,
Զերա խոցեցիր դուն զիս, լոկ վերցաւ սրտիկս ի քենէ.
Թէ գան ու զքեզ ջուր ասեն կամ ջըրին ճարակն ի քենէ,
Տարիկ մ'ի ծառուած կենամ՝ չի խըմեմ կաթիկ մ'ի քենէ:

* * *

Ա՛յ իմ որոգայթ ու չար, ո՛ւստի եկիր 1) ինձ հանդիպեցար.
Աչերդ զէտ ճըրագ ի վառ,՝ և ընքվընուդ ճօթըն կայ ճուհար.
Առեալ մարգարիտ ու լալ ու կարել զպուկիդ շողակալ.
Ատով ես ուռել զիմ շունչս ու հոգիս՝ այլ յիս չես ի տալ:

Եկան ու լուր բերին թէ սիրականդ արեղայ է եղեր.
Փուշ փուշ եղայ դարմանքէս՝ թէ ան ի՛նչպէս դարձաւ արեղայ,
Բերանը շաքարի էր սովոր, ի՛նչպէս բակլայ կ'ուտէ հիմայ.
Մարմինը շապիկի էր սովոր, ի՛նչպէս քուրձ կը հագնի հիմայ:

* * *

Ո՛ւր էիր՝ ո՛ւրկից եկար, դուն պայծառ քան ամէն ծաղիկ.
Եկար ու հոգւոյս մէջ մտար, չես տար պահիկ մը հանգիստ.
Սրտիս մէջը պտըտեցար ու դուրս ելլելու ճար չգտար,
Դէպ ի դլուխս նետուեցար ու աչքերէս վար թափեցար:

* * *

Դուք, հարիւր հազար աստղեր, ամենքդ մէկ վար իջէք,
Ուրտեղ որ կայ խելօք խիկար, եկէք վէրքիս ճար ըրէք.
Եղեր եմ խենթ՝ սիրոյ տէր, աննեցուկ ու անապաստան,
Չեմ կրնար հոգիս հանգչեցնել, եւ ամբողջ էութիւնս կը տառապի:

* * *

Է՛յ, գնահ, ալ պէտք չես ինծի, սիրտս ձանձրացած է քենէ.
Վասն զի դուն զիս խոցեցիր, սիրտս դատուեցաւ քենէ.
Եթէ գան ըսեն թէ դուն ջուր ես, թէ ջուրին ճարը քենէ է,
Տարի մըն ալ ծարուած մնամ՝ կաթիլ մը պիտի չլսմեմ քենէ:

* * *

Դուն որ ինծի որոգայթ եղար ու չարիք, ո՛ւրկից եկար ինծի
հանդիպեցար,

Աչքերդ կարծես ճրագ են վառ, յօնքերուդ ծայրը կայ գոհար.
Մարդրիտն ու սուտակն առած՝ շրթունքիդ դարդ ես կարած.
Ատով խլեր ես շունչս ու հոգիս եւ ա՛լ ինծի չես դարձըներ:

Դաւիթ մարգարէ՛ իմ յո՛յս, շատ մեղկունք ունեմ՝ թէ թողուս.
Եարուկ մի սիրեր եմ ես պարասլար հետ երկու լուսոյս.
Հընցկուն աղւորիկ եարուկ թէ խուցըդ գայ նա թողուս, 1)
Տորեկըն սաղմոս ասես՝ լօկ գիշերն ի ծոցիկդ առնուս:

* * *

Ժամիկ մ'աչերուդ ի զատ երբ կացի նա զիս մոռացար.
Ասիր դուն ի քո մըտիդ թէ՛ Կընաց, այլ իսկի չի գար.
Գէմ անդէնըն չի գնացի որ չլինայ ինձ դառնալու ճար.
Հազար եար փոխան կուտան՝ չեմ առնոյր ու զքեզ չեմ ի տար:

* * *

Ձինչ եղէգն ի շամբին միջին կու ճօճայ՝ այն քու անձըն է.
Քու մէջքդ է բարակ ՝ և երկան եւ պօյիկդ է սալւի րօվան.
Ջուր անմահութեան կ'ասես, այն ի քո ծոցըն կու բըխէ,
Երնէկ ես անոր կուտամ որ դընէ զբերանն ու խըմէ:

* * *

Շատ պատկեր ի քո սուրաթդ, աննըման զէտ քուկըն չիկայ.
Հանց աղուոր պատկեր ունիս որ կ'ասես թէ տէրն է Մսրայ.
Ուներդ զէտ եկեղեցոյ կամար ի վեր քաշած է, 1)
Աչերդ ի կանթեղ նըման ի կամարն ի վար կախած է:

* * *

Ճըրագ, քեզ երնէկ կուտամ, պահ մ'երիս պահիկ մ'անցանիս,
Արեկ, ըզգերիս նայէ՛, որ անցաւ պատրոյգն ի լերդիս.
Ասի թէ հանեմ ըզնա, ցաւ կուտայ ինքն ի մէջ սրտիս,
Մակար զինքն ընդ յինք թողում որ երի եւ սեւնայ կաշիս:

Դաւիթ մարգարէ, շա'տ մեղք ունիմ, բայց յոյսս քու վրադ է՝ որ
[Թողու]թիւն գտնեմ.

Եարուկ մը սիրեր եմ ես՝ երկու աչքիս հաւասար.

Այդպիսի աղուոր եարուկ մը եթէ խուցդ գայ, կը [Թողու],

Յորեկը սաղմոս կ'ըսես, գիշերը գայն ծոցդ կ'առնես:

* * *

Երբ ժամ մը աչքէդ հեռու մ'նացի, մոռցար զիս.

Մտքէդ ըսիր՝ Գնաց, ա'լ չի դառնար.

Անդիւ աշխարհը չգացի որ ճար չըլլայ դառնալու.

Քու տեղդ եթէ հազար եար տան՝ չեմ առներ ու քեզ չեմ ի տար:

* * *

Քու մարմինդ է ինչպէս եղէզը որ շամբուտին մէջ կը ճօճայ,

Քու մէջքդ է բարակ ու երկայն, ու հասակդ է նոճենման.

Կ'ըսեն թէ քու ծոցէդ է որ կը բղխի ջուրն անմահութեան,

Երանի ես անոր կուտամ որ կը դնէ բերանն ու կը խմէ:

* * *

Շատ աղուորներ կան աշխարհիս մէջ, բայց քու դէմքիդ նմանը չկայ

Այնքան աղուոր է պատկերդ որ կարծես թագուհին ես Եգիպտոսի.

Յօնքերդ վեր են քաշուած ինչպէս կամարներն եկեղեցւոյն,

Աչքերդ ինչպէս կանթեղներն են որ կամարներն ի վար կը կախուին:

* * *

Ճրա'գ, երանի կուտամ քեզի, պահ մը կ'այրիս, յետոյ կը մարիս.

Եկուր դուն ինձի նայէ որ պատրոյզը լեարդիս է անցեր.

Ըսի որ հանեմ գայն, քանի որ սրտիս ցաւ կուտայ,

Բայց թերեւս լաւագոյն է ձգեմ որ այրի մորթս ու սեւնայ:

Նայե՛ց ի վըրայ քարին, լուկ ըզքարամն ի քեզնէ արա՛,
Քան զքարն այլ ամուր չըկայ, նա ջըրին ճամբիկ նա կուտայ.
Ջաղջին քարն է հարիւր լիտր՝ և ի ջըրին անէն կու դողայ,
Իմ սիրտս է սլատառ մի միս, քու սիրոյդ, ա՛մ, ո՛նց դիմանայ,

* * *

Հա՛յ իմ աննըման նըման, մայրըն չէ բերեր քեզ նըման.
Ադ քո ըռանա մազերդ որ առեր վըզիդ ժանիման,
Քաղէ փունջ մի տուր ինձ նշան, ես օտար երկիր կու գընամ, 1)
Քանի դու ի միտս անցնիս՝ երեսիս դընեմ քեզ փոխան:

* * *

Յայս անցաւորիս վերայ երկու բան ողորմ ու լալի,
Մէկ մ՛որ սիրոյ տէր լինի, մէկ մ՛որ դայ Գըրօղն ու տանի,
Գրօղին տարածն չէ լալի, այն ունի զիւր խոցն ալանի.
Լալի սիրոյ տէր ժանուկն, ոչ մեռած եւ ոչ կենդանի:

* * *

Իմ եա՛ր, թէ ի վեր հայիմ թէ ի վայր, բան ըզքեզ չըկայ.
Ամէնն աստեղաց նըման, դուն ի մէջ սլայծառ լուսընկայ.
Կաղանդն շնորհաւոր կ'ասեն, ի տարին մէկ օր մի կուգայ:
Այսօր ինձ հազար կաղանդ աչերուս որ ըզքեզ տեսայ:

* * *

Այս ամէն ալամ գիտէ որ տըղայ եմ ըզքեզ սիրեր,
Բռներ եմ սրտիդ ականջն ու ձեռօքըս զօղն անցուցեր.
Քու սէրն է իմ յօրըս կաթն՝ ծուծ եղեր՝ և ոսկերքս է մըտեր,
Չըկայ բաժնելու ճարակ, զայդ ի քո միտըդ մի՛ ձըգեր:

Նայէ սա քարին եւ քիչ մը դուր ռնեցիր.

Քարէն ամուր բան չկայ, բայց շուրին ճամբայ կուտայ.

Ձաղացքին քարը հարիւր լիտր կը կշռէ, բայց շուրին վախէն կը
դողայ.

Իմ սիրտս պատառ մը միտ է, քու սիրոյդ, ա'խ, ինչպէս դիմանայ:

* * *

Ո՛վ իմ մէկ հատիկ աննմանս, ոչ մէկ մայր նմանդ չէ ծնած:

Այդ քու թանկագին մազերէդ որ վզիդ շուրջն են ոլորուեր,

Քաշէ՛ փունջ մը տո՛ւր ինձի, ես օտար երկիր կ'երթամ,

Քանի դուն իմ միտքս իյնաս՝ քու տեղդ դայն դնեմ երեսիս:

* * *

Այս անցաւոր աշխարհիս վրայ երկու բան կայ խեղճ ու ողբալի,

Մէկ մը որ մարդ սիրոյ տէր ըլլայ, մէկ մ'ալ որ մահը գայ առնէ
տանի.

Մահուան տարածը չէ բուն ողբալին, անոր ստացած վէրքը յայտնի է.

Ողբալին սիրոյ տէր երիտասարդն է, ոչ մեռած է ոչ կենդանի:

* * *

Սիրակա'նս, վեր նայիմ թէ վար, քենէ աղուորը չկայ.

Ամենքն աստղերուն պէս են, դուն անոնց մէջ պայծառ լուսնկայ.

Կաղանդը շնորհաբեր է՝ կ'ըսեն, տարուան մէջ մէկ օր մը կուգայ.

Այսօր հազար կաղանդ է ինձի, քանի որ աչքերս քեզ տեսան:

* * *

Ամբողջ աշխարհ դիտէ որ քեզ առջի օրէն սիրած եմ.

Բռներ եմ սրտիդ ականջն ու ձեռք:սիս օղակն եմ անցուցեր,

Քու սէրդ մօրս կաթին պէս՝ ծով եղեր ոսկորներուն մէջ է մտեր.

Ալ ճար չկայ դատուելու, ատիկա հանէ՛ քու մտքէդ:

Ես տըղայ ու դու տըղայ, սիրելնուս ատենն է հիմայ,
Մէջկունքդ է յաղեղ նըման, քանի յիս քաշեմ նա կուգայ.
Քո ծիծդ է խաղող նըման որ առեր կրծոցդ ի վերայ,
Քո ծոցդ առաւօտ նըման, քանի յետ քանամ նա լուսնայ:

* * *

Այս աստըւորիս վըրայ, քանի քու ճայնիկըդ կուգայ,
Այլ աւազանի ծընունդ չըսիրեմ երբ ըզքեզ ատեմ.
Մեռնիմ 'ւ ի յանդէնն երթամ, քեզ ի հոն տանիմ թէ կարեմ.
Ի յանանցական հըրոյն զիս դէմ տամ ըզքեզ խալիսեմ:

* * *

Ճըրագ, քեզ երնէկ կուտամ, իմ եարին առջեւ կու վառիս.
Կէմ շատ մի Ֆառահ է քո, իւր յերեսն ի վեր կու նայիս.
Ճըրագ, քեզ ականջ պիտէր՝ լըսէիր զիմ գանգատընիս,
Երթիր իմ եարին ասիր, խըռով է՝ հաշտէր հետ ի յիս,

* * *

Այս գիշեր ի դուրս ելայ, թուխ ամպ էր 'ւ անուշ կու ցողայ,
Ջիմ եարն ալ պառկած տեսայ ու կանանչ եօղրան ի վըրան,
Ոտկունքս առուդիր արի թէ մտնոււմ ի ծոցըն նորա,
Գլխակն ա ի վեր իկալ, թուխ աջօքն արաւ թէ՛ «Գընա»,
Սեւ օձ կայ ի յիմ ծոցիս որ չելնէ ու դաստի ջանայ».
Հառչելով ի յետ դարձայ թէ՛ Գովեմ զսուրաթըն նորա:

* * *

Ա՛մ, ո՛վ որ հաներ վարեր ըզիր եարն որ ես վարեցի,
Տարի ու անհուն լեռներն անցուցի ու շատ մի լացի.
Դարձայ սարերուն ասի, ձորերուն ապըսալըրեցի,
«Ուր երթաս՝ քարով կենաս, ես լալով զիմ կեանքս անցուցի»:

Ես երիտասարդ, դուն երիտասարդ, սիրելնուս ատենն է հիմա,
Մէջքդ աղեղի է նման, քանի ինձի քաշեմ՝ կուգայ ինձի.
Քու ծիծղ է խաղողի նման որ կուրծքիդ վրայ է բուսեր,
Քու ծոցդ է նման առաւօտին, քանի բանամ՝ կը լուսնայ:

* * *

Այս աշխարհիս վրայ, քանի քու ձայնդ լսեմ,
Ուրիշ աղջիկ պիտի չսիրեմ՝ նոյն իսկ եթէ քեզ ատեմ.
Երբ մեռնիմ ու անդիւի աշխարհն երթամ, քեզ հոն պիտի տանիմ՝
եթէ կարենամ,
Անշէջ կրակին ինքզինքս ենթարկելով քեզ անկից պիտի ազատեմ:

* * *

Ճըրա՛գ, երանի կուտամ քեզի, սիրականիս առջեւ կը վառիս.
Մեծ է քու երջանկութիւնդ, անոր երեսն ի վեր կը նայիս.
Ճրա՛գ, դուն ականջ ունենալու էիր՝ որ իմ դանդաւտներս լսէիր,
Երթայիր սիրականիս ըսէիր, որ եթէ սրդողած է հաշտուի իմ հետս:

* * *

Այս գիշեր դուրս ելայ, թուխ ամպ էր եւ անուշ ցօղ կ'իջնար,
Սիրականս ալ պառկած տեսայ ու կանանչ վերմակ մը վրան.
Քայլ մը առի դէպ առաջ՝ որ անոր ծոցը մտնեմ,
Գլուխը վեր առաւ, թուխ աչքով նշան ըրաւ թէ՛ «Գնա՛,
Սեւ օձ կայ իմ ծոցս, չըլլայ որ ելլէ ու քեզ խոցէ».
Հառաչելով ետ դարձայ եւ ըսի՝ «Գովե՛մ երեսն անոր»:

* * *

Ա՛խ, ո՞վ է ըրեր իմ ըրածս, ես սիրականս ճամբու դրի,
Տարի անհուն լեռներէն անցուցի եւ շատ մը լացի.
Դարձայ սարերուն խօսեցայ, ձորերը վկայ բռնեցի.
«Ուր որ երթաս, բարով կենաս, ես կեանքս լալով անցուցի»:

Ճերմակ ծոց ու լայն ճուղայ, ի ծոցիդ ի վայր սահեցայ,
Այդ խակ թեւերուդ միջին գիրկ ածի պահիկ մ'արգելցայ,
Չեռկունքս ալ ի վեր կալայ, «Տէր, արա՛ զմահիկս ի հոսայ,
Չմահիկս ու զմատղիկս արա՛ աղկեկան կրծոցն ի վերայ:»

* * *

Քանի՛ ու քանի՛ ասեմ. «Զիմ եարին կապան կապեցէք,
Արեւն իւր երեսք արէք, զլուսընկան աստառ ձեւեցէք.
Թուխ ամսն այլ բամպակ արէք՝ լ ի ծովէն դերձան քաղեցէք,
Աստղերն այլ կոճակ արէք, զիս ի ներս ողկիկ շարեցէք:

* * *

Խօշ եար, քեզ լալով սէլամ, ես ի քո քաղքէն կու գընամ, (1)
Բեր պագնեմ զաչերդ ուներդ, երբ երթամ՝ չի կարօտանամ,
Յայս աստուածաշէն ծոցէդ՝ երեսէդ մահրում կու մընամ.
Բացվեր ես ի վարդ նրման, ես պլպուլ՝ ի դէմ քեզ կուլամ.
Մարդ չեղնամ թ'էլ եար սիրեմ կամ ըզքո սէրըն մոռանամ,
Կամ զքո անուշիկ պագիկն թէ սրտէս հանեմ ուրանամ.
Թէ նուշ թէ շաքար ուտեմ, առանց քեզ իմ հալն է հարամ.
Ապրեր եմ քրսան տարի ու շարեր հազար տարոյ դամ.
Ի՛նչ շահ է իմ շատ ապրիլն որ առանց սիրուդ կու մընամ.
Ես ու դուն, հոգե՛կ, ես ու դուն, ես ու դուն՝ աշխարհ դօշկեկ ի
քուն.
Ես ու դուն, աչկո՛ւնք, ես ու դուն, ես ու դուն՝ օթվան սարե-
րուն,
Զէդ ասա, հո՛գեկ, զէդ ասա, զաչքդ ուտեմ՝ ունքերդ ի վերայ:

* * *

Բազան, երբ քաղցած լինի, զորսն առնու այնով զըմպաղի.
Մանուկ սիրու տէր լինի, պսոգ առնու՝ կարօտն անցանի.
Ա՛մ, ի՛նչ լինե՛նում՝ գերիս, թէ պագնեմ նա ինձ կու պիտի,
Հիմի ի ծոցոյդ ելայ, դեռ աչուերս ի յետ կուհայի:

Դուն որ ճերմակ ծոց ունիս ու լայն պարեգօտ, ես ծոցիկդ ի վար
սահեցայ,

Այդ թարմ թեւերուդ մէջը դիս պահիկ մը բանտեցի.

Ձեռքերս ալ վեր վերցուցի, «Տէր, ըսի, մահս տուր հոսայ,

Մեռցուր պի՛ս, մատա՛ղ ըրէ կուրծքին վրայ աղուորին»:

* *
*

Քանի՛ ու քանի՛ ըսեմ. «Իմ եարիս կապան կարեցէք,

Արեւն անոր երես ըրէք, լուսնկան աստառ ձեւեցէք.

Թուխ ամպն ալ բամպակ ըրէք ու ծովէն դերձան քաղեցէք

Աստղերն ալ կոճակ ըրէք, ինձմով ալ լամբակ շինեցէք»:

* *
*

Անո՛ւշ սիրական, քեզ լալով կ'ողջունեմ, ահա ես կ'երթամ քա-
ղաքէդ.

Բեր պազնեմ աչքերդ յօնքերդ, որ երբ երթամ՝ չկարօտնամ.

Այդ աստուածաշէն քու ծոցէդ ու դէմքէդ զուրկ պիտի մ'նամ.

Բացուեր ես վարդի նման, ես պլպուլ՝ քու դէմդ կուլամ.

Մարդ չըլլամ եթէ ուրիշը սիրեմ կամ եթէ քու սէրդ մոռնամ,

Կամ եթէ քու քաղցր համբոյրդ սրտէս հանեմ ուրանամ:

Թէ նուշ թէ շաքար ուտեմ, առանց քեզի՛ հարամ է ինձի.

Ապրեր եմ քսան տարի ու հազար տարուան ցաւ եմ դիզեր.

Ալ ի՞նչ շահ է շատ ապրիլս՝ երբ առանց սիրոյդ պիտի մ'նամ:

Ես ու դո՛ւն, հողի՛ս, ես ու դո՛ւն, ու աշխարհն անկողի՛ն ըլլայ մեզի.

Ես ու դո՛ւն, անձքս, ես ու դո՛ւն, ու սարերն օթեւան ըլլան մեզի.

Ա՛դ ըսէ, հո՛գիս, անձ ըսէ, աչքդ ուտեմ՝ յօնքերդ ալ մէկտեղ:

* *
*

Բաղէն, երբ անօթի է, որսը կը բռնէ եւ անով կը կշտանայ.

Երիտասարդը որ սիրոյ տէր է, համբոյր մը կ'առնէ ու կարօտը
կ'անցընէ.

Ես ո՛ւր ճար դտնեմ ցաւիս, երբ պազնեմ՝ աւելի կը ծարուիմ.

Դեռ նոր ծոցէդ դուրս ելայ, ու աչքս ետիս է մ'նացեր:

Դիժար հիւընդուկ եմ ես՝ առ խնճոր արի եկ զիս տես.
Հազար զեհեհար կուտամ որ օտար հաքիմ չըբերես.
Օտար հաքիմ ի՛նչ անեմ, իմ ամէն տարտըս դու գիտես.
Եկո՛ տամ ծոցուս բալնին, բաց սրտիս դուռը մուտ ի ներս:

* * *

Հայրէն մի կամեմ ասել որ լըսեն քարերն անդընդոց.
Ամէնն ի եարի ճօթէն որ նըստել է ի գիրկն այլոց,
Ասիր դու քո ի մըտին թէ՛ Սիրեմ եւ զիմն ու զայլոց.
Շալլահ մէկ մ'ըզքոյն սիրէ որ լինի փորըդ գան եւ խոց:

* * *

Ի՛նչ անեմ կամ ի՛նչ լինամ, յուր տեսնում աղւոր նա սիրեմ,
Թէ զյաւիտենից պատճառն եմ ուսել, ես երթամ ասեմ,
Զաղէկն այլ ի գիրկս առնեմ՝ Եւ Աստուծոյ երթամ ցուցընեմ.
«Զաղէկն դու ստեղծեցիր, ինձ յէ՛ր մեղք դընես թէ սիրեմ»:

* * *

Ա՛յ իմ ձարգարտէ շարոց, որ յոտից ձատանց հուր ու բոց,
Կըրակն ըզքո մարն երէ որ տարաւ երեստ զքեզ այլոց.
Դատ ու դատաստան պիտէր ի Հոռձանց տուներն՝ Եւ ի Հայոց,
Երթի դատաստան կանգնէի 1), չթողէի զքեզ այլ մարդու ծոց:

* * *

Այս աստընվորիս վըրայ Գըրօղին տընակն աւիրի,
Կայծիկ մի կրակ առնէի, զինքն ու զիր տընակն երէի.
Յամէն տարի յայս ատենս զով սիրեմ նա զայն կու տանի,
Վախեմ որ մի զիս տանի՝ կուտաման 2) խելկացն որ ունի:

Ծանր հիւանդ եմ. խնձոր մը առ ու եկուր զիս տեսնելու.
Հազար անգամ կ'աղաչեմ որ օտար բժիշկ չբերես.
Օտար բժիշկն ի՞նչ ընեմ, իմ ամէն ցաւս դունս զիտես.
Եկուր տամ ծոցիս բանալին, բա՛ց սրտիս դունս ու ներս մտիր:

* * *

«Հայրէն» մը կ'ուզեմ երգել, որ վհին քարերն իսկ լսեն.
Ամբողջը սիրականիս վրայ՝ որ ուրիշներուն զիրկն է նստեր:
Դուն ըսիր քու մտքէդ թէ կը սիրեմ իմինս ալ, ուրիշներունն ալ.
Երանի՛ թէ մէկը քուկինդ սիրէ որ փորդ ցաւ ու խոց ըլլայ:

* * *

Ի՞նչ ընեմ կամ ի՞նչ ըլլամ, ուր աղուոր մը տեսնեմ՝ կը սիրեմ.
Եթէ ասոր անվերջ պատճառը զիտնամ, կ'ըսեմ ամէնուն.
Աղուորն ալ զիրկս կ'առնեմ կ'երթամ Աստուծոյ կը ցուցնեմ,
— Աղուորը դունս ստեղծեցիր, ինչո՞ւ կը մեղադրես զիս թէ կը սիրեմ:

* * *

Ո՛վ իմ մարգարտի շարոց, ոտքիդ մատներէն հուր ու բոց կը
ժայթքի.
Կրակը թող քու մայրդ այրէ, տարաւ քեզ ուրիշներուն տուաւ.
Պէտք էր դատ ու դատաստան ըլլար՝ Յունաց աշխարհն ու Հայոց.
Երթայի դատ բանայի ու քեզ ուրիշ մարդու ծոցը չձգէի:

* * *

Այս աշխարհիս վրայ, Մահուան հրեշտակին տունը քանդուի,
Կայծ մը կրակ առնէի, զինքն ու տնակն այրէի.
Ամէն տարի այս ատեն՝ ով որ սիրեմ, կուզայ զայն կը տանի.
Իր պատըտիկ խելքովը՝ կը վախնամ որ օր մըն ալ դայ զիս տանի:

Հարբած եմ ու չեմ գիտով, կու երիմ ու չեմ կըրակով.
Չարկած եմ սիրու դանկով, կու մեռնիմ ու չեմ մուրատով.
Դու յայն պըտուղն ի նըման զինչ Ադամ կերաւ խաբւելով.
Կերաւ 'ւ ի դրախտէն ինկաւ, ես ի քո ծոցուդ կարօտով:

* * *

Գընալ ու գընալ կ'ասես, առ դանակ ու ըզիս մորթէ.
Քո սիրած եարուկդ եմ ես, իմ արի'ւնըս քեզ հալալ է.
Այս իմ նենգաւոր աչերս ծըռկըտի գայ ըզքեզ փընտռէ,
Թէ դուն որ ի հոս չըլլաս, նա լեզուակս հետ ո'ւմ գըրուցէ:

* * *

Ելնես դու ի ձեր տանէն, լուք աչօքդ անես թէ՛ Սիրէ՛.
Իմ սէրըն մէն ի'նչ անէ երբ քուկիկն ի հետ չընկերէ.
Երբ սէրն երկուքէն լինի՛ քան զնուշ ու շաքարն անուշ է (1).
Երբ սէրն ի մէկէն լինի՛ քանց մահուն օրըն դիժարէ:

* * *

Խօշ եարիկ, կարե՞ս գիտել դու զիմ գա'լըս քեզ գիշերով,
Եկի զքեզ ի քուն գըտայ՝ պագ առի հազար համարով,
Չգիտեմ թէ ի քո'ւն էիր, թէ տըւիր դու սրտի կամով,
Կամ խիղճ ի մըտիդ բերիր թէ մ'անուկ մ'եկեր գիշերով:

* * *

Հառչեմ նա հառաչ կուգայ, հուրն ու բոցն ի վրայ կու բերէ,
Ամէն խօշ եարին տարտէն, զիս թողեր 'ւ այլ մարդ կու սիրէ,
Աճապ այն ինձի կուգա՞յ, ա՛մ, թէ զոր անգէտ կու սիրէ,
Զինչ մէկ մ'որ թողու զպաղչան 'ւ ի փողոցն երթայ փընտըռաւէ:

Գինով եմ ու չեմ խմած, կ'այրիմ առանց կրակի.
Սիրոյ դանակն է զիս զարկեր, կը մեռնիմ ու փափաքիս չեմ հասած:
Դուն այն պտուղին նման ես զոր Ադամ կերաւ խաբուելով.
Կերաւ ու դրախտէն ինկաւ, ես քու ծոցէդ՝ կարօտով:

* * *

«Երթամ ու երթամ» կ'ըսես, առ դանակ եւ զիս մորթէ'.
Քու սիրած եարուկդ եմ ես, իմ արիւնս հելալ է քեզի.
Այս իմ նենգաւոր աչքերս կը ծոին ու քեզ կը փնտռեն.
Եթէ դուն հոս չըլլաս, իմ լեզուս որո՞ւն հետ գրոյց ընէ:

* * *

Դուն դուրս կ'ելլես ձեր տունէն, աչքով կ'ըսես թէ՛ Սիրէ'.
Իմ սէրս մինակ ի՞նչ ընէ երբ քուկդ անոր չընկերանայ.
Երբ սէրն երկուքէն ըլլայ, քան նուշն ու շաքարն անուշ է.
Երբ սէրը մէկէն ըլլայ, քան մահուան օրը դժնդակ է:

* * *

Անուշ սիրական, զիտե՞ս արդեօք իմ քեզի գալս զիշերով.
Եկայ քեզ քնացած դտայ՝ համբոյր առի հազարով.
Ձեմ զիտեր թէ քնացա՞ծ էիր թէ տուիր սրտի կամով,
Կամ արդեօք խղճմտա՞նք ունեցար՝ տեսնելով երիտասարդ մը զիշե-
րով եկած:

* * *

Երբ հառաչեմ՝ իմ հառաչէս կրակ ու բոց կը ժայթքի,
Պատճառը՝ ցաւն է սիրականիս, զիս թողեր ուրիշը կը սիրէ.
Արդեօք ինձի պիտի գա՞յ նորէն, թէ այդ անգէտը պիտի սիրէ՞
Ինչպէս մէկը որ պարտէզը կը թողու եւ կ'երթայ փողոցը փնտռուել:

Կանգնիմ ես ի քո դիմաց լամ որ իմ հուրն ըզքեզ չէրէ.
Մանուկ սիրու տէր արիր, հանեցիր ի մարդու թենէ.
Ջանա՛ շուտով ճար արա զիս ի քո գիրկըն ժողովէ,
Թէ չէ կը սպանեմ ես զիս՝ գան ուզեն զարիւնս ի քենէ:

* * *

Վաղվէնէն ի դուրս ելայ՝ արեգակն աչացս ի դիմաց,
Աղւորն ալ ի դէմս ելաւ զէտ հազար լուսին բոլորած.
Ասի թէ՛ Սիրեմ ըզքեզ, լուք պըռկուէնքն ալ ի դէմս իխած.
«Սիրես՝ նա սիրէ դու մէն, մի՛ աներ այլ մարդոյ իմաց»:

* * *

Աղւորին մըտիկ արէք, որ դըրեր կարմիր սարաղուճ,
Եկեր պարըսպին առեր որ ամէնն է աղւընոյ պուռճ,
Ելնեմ ու պաղչան մտնում ու քաղեմ ծաղիկ մօռ ու լուրջ,
Առնեմ իմ եարին տանիմ ու պագնեմ զինք խումար ու լուրջ:

* * *

Նաղաշ մ'ըզդէլէմն առեր՝ լուք զսուրաթն ի թուղթն է գըրեր.
Ձէտ որ ի յուներն ելեր՝ նա ինկեր նաղաշն ու թոյլցեր.
Մէկ մ'ըզնաղաշին նախշածն է տեսեր ու հէյրան եղեր.
Ես զիմ Աստուծոյ ստեղծածն եմ սիրել ՝ Լ ի ճօշք են առեր:

* * *

Ի՛նչ եմ արեր քեզ, հողի՛, որ կ'ասես թէ սիրտըս քար է,
Քաւել թէ կարծիք ունիս աչերուս թ'այլ մարդ կու սիրէ.
Երդնում զինչ երդում ունիս որ Աստուած ի վեր վըկայ է.
Որտիկս ի քենէ ի զատ չիմանար թ'այլ մարդ կու սիրէ:

Դէմդ կանգնիմ ես ու լամ, որպէս զի կրակս քեզ չայրէ.
Զիս նոր սիրոյ տէր ըրիր, մարդութենէ հանեցիր զիս.
Ջանա՛ շուտով ճար ընել, զիս քու գիրկդ ամփոփէ՛,
Թէ չէ ինքզինքս կը սպաննեմ ու կուգան արիւնս քենէ կ'ուզեն:

* * *

Առտուն կանուխ դուրս ելայ, արեւը դէմն աչքերուս,
Աղուորն ալ դիմացս ելաւ ինչպէս հազար լրացած լուսին.
Ըսի՛ կը սիրեմ ես քեզ. շրթունքը խածաւ ան իսկոյն,
— Եթէ կը սիրես՝ մինակդ սիրէ, ամենուն մի՛ իմացներ:

* * *

Սա աղուորին նայեցէք որ դրեր է կարմիր գարգմանակ,
Եկեր պարիսպին է մօտեցեր որ հաւաքավայր է աղանիներու.
Ելլեմ պարտէզը մտնեմ ու քաղեմ ծաղիկ մութ ու բաց գոյն,
Առնեմ իմ եարիս տանիմ ու զինք պագնեմ զինով ու արթուն:

* * *

Նկարիչ մը գրիչն առեր անոր դէմքը թղթին վրայ գծեր է,
Երբ որ յօնքերուն է հասեր՝ նկարիչն ուշաթափ գետինն է ինկեր.
Մէկն ալ նկարչին գծածն է տեսեր ու զմայլեր.
Ես իմ Աստուծոյս ստեղծածն եմ սիրեր ու դեռ կը բամբասեն զիս:

* * *

Հոգի՛ս, ի՞նչ եմ ըրեր քեզի, որ կ'ըսես թէ սիրտս քար է.
Զըլլայ թէ այնպէս կարծես որ աչքերս ուրիշը կը սիրեն.
Կ'երզնում ինչ երդում որ կ'ուզես, եւ Աստուած ալ վերէն վկայ է,
Սրտիկս քենէ ի գատ չի կրնար ուրիշ մը սիրել:

Պլպուլն ի վերայ վարդին է նստեր ու ժանրը կ'ասէ,
Քան ըզիս փոքրիկ հաւուկ՝ զիմ՝ ճաֆաս այլ ո՞վ կու քաշէ.
Տարին տասուերկու ամիս փուշն ըզիմ՝ մորթիկս կու ծակէ,
Երբ վարդն որ թըփին բերեմ՝ նա ամէն ապլաօհ գայ քաղէ:

* * *

Հուսին ի սարէն փըրթաւ ինքն ու իւր աստղըն ի հիտրաց.
Ջաղւորն ի գիրկըս առի պագ առի երկուքն ի հիտրաց.
Ստեղծողն իւր բերնովն ասաց՝ Մի թողուր զագ եարդ ի ձեռաց.
Հընցկունս պէլըմանս աղւոր չեմ ստեղծեր երկուքն ի հիտրաց:

* * *

Խօշ եար, ա՛մ, քեզի կ'ասեմ թէ՛ վերո՛ւ զըրոնակդ ի թաղէս,
Վերու այլ ընդ այն շինէ որ կըտրի ճայնիկդ յակընջէս.
Թէ չէ կու պահեմ զճամփագ, կը մորթեմ զէտ ոչխըրի պէս,
Պըտիկ մ'յարուհէդ խըմեմ՝ թող հանեն զաչերս յերեսէս:

* * *

Սէր կայ որ ի քուն կ'անէ, սէր կայ որ արթուն կու պահէ,
Սէր կայ որ ի ժամ տանի անաղօթք ի յետ կու բերէ,
Սէր կայ որ շուկան տանի անվաճառ ի յետ կու բերէ:

* * *

Յայդ լեռնէդ ի վայր գացի, կանչեցի թէ յո՛ւր կայ կանանչ.
Մէկիկ մ'այլ ինձ զայն ասաց՝ սար ու ձոր ամէնն է կանանչ,
Ով որ սըրտով սէր ունի, իր սըրտին երակն է կանանչ,
Ով որ սըրտով սէր չունի, սիրտն է սեւ, երեսն է կանանչ:

Սոխակը նստեր է վարդին վրայ ու ցած ձայնով կ'ըսէ.

«Ո՞րն է այն փոքրիկ թռչունը որ ինձի չափ չարչարանք կը քաշէ.

Տարին տասուերկու ամիս փուշը մորթս կը ծակէ.

Երբ վարդը թուփին վրայ կը բերեմ, ապուշ մը կուգայ զայն կը քաղէ:

* * *

Լուսինը սարէն փրթաւ, ինքն ու իր աստղը միասին.

Աղուորը գիրկս առի, երկու համբոյր մէկանց խլեցի իրմէն.

Ստեղծողն իր բերնով ըսաւ՝ «Մի՛ թողուր այդ եարը ձեռքէդ,

Այդպիսի աննման աղուոր երկու հատ ես չեմ ստեղծեր»:

* * *

Անո՛ւշ սիրական, քանի՛ ըսեմ քեզի թէ վերցուր տնակդ մեր թաղէն,

վերցո՛ւր տար ուրիշ տեղ շինէ՛, որ ձայնիկդ ականջէս կտրի,

թէ չէ ճամբադ կը սպասեմ, քեզ ոչխարի պէս կը մորթեմ,

Կաթիլ մ'արիւնէդ կը խմեմ, ու յետոյ թող աչքերս հանեն:

* * *

Սէր կայ որ մարդս կը քնացնէ, սէր կայ որ արթուն կը շփահէ.

Սէր կայ որ մարդս եկեղեցի կը տանի և առանց աղօթելու ետ կը
դարձընէ,

Սէր կայ որ մարդս շուկան կը տանի և առանց գործ մը ընելու ետ
կը դարձընէ:

* * *

Այդ լեռնէն ես վար իջայ, կանչեցի թէ ո՞ւր կայ կանանչ.

Մէկն ալ ինձի սա ըսաւ. «Սար ու ձոր՝ ամէնն է կանանչ.

Ով որ սրտով սէր ունի, իր սրտին երակն է կանանչ.

Ով որ սրտով սէր չունի, սիրտն է սև, երեսն է կանանչ:

Մարդն որ սիրու տէր լինի ու սիրուն ճարակ չի լինի,
Թող երթայ փորէ տապան ու ի ներս մտնու կենդանի.
Գէմ սրտին ծակ մի թողու որ ելնէ բոցըն ծիրանի.
Ով տեսնու նա զայն ասէ՝ Սիրու տէր մարդըն կու վառի:

Պ Ա Ն Դ Ո Խ Խ Տ Ի Ե Ր Գ Ե Ր

Մարիկն անիծեց զորդին. «Իմ որդի, դու ղարիպանա՛ս,
Երթաս ի յօտար երկիր, զղարիպին ղատրըն գիտենաս.
Ըզքարըն սընարք անես, ի վերայ աւազին քնանաս,
Վազվնէ քնէն ի վեր ելնես, քան զԱստուած այլ ճար չունենաս:

* * *

Կանչեմ հող ի վեր, Ստեղծո՛ղ, զամենայն պանդուխտ դու պահէ՛.
Իմ եարն ի ղարիպութիւն, իր կըրա՛կըն զիս կու էրէ.
Զիր գալն ինձ շուտով արէ, զիմ ամէն տէրտըս նա գիտէ,
Զերեսս երեսին դընեմ, որ հոգիս ի ծոցն ելանէ:

* * *

Ղարիպ եմ ու խիստ լալի՝ յայս օտար երկիրս որ եկի.
Ոչ հայր ոչ եղբայր ունիմ, ոչ ունիմ սրտով սիրելի.
Ինձի սիրելի պիտէր, որ սրտիս սէրըն ասէի,
Զհոգուս հոգին իր տայի, յարեւէս բաժին հանէի:

Այն մարդը որ կը սիրէ և իր սէրը անյոյս է,
Թող երթայ գերեզման մը փորէ և ողջ ողջ մէջը մտնէ,
Ու թող սրտին վրայ ծակ մը թողու, որ հոնկից վեր ելլէ բոցը ծի-
րանի,
Եւ ամէն տեսնող ըսէ՝ Սիրահար մըն է որ կը վառի:

Պ Ա Ն Դ Ո Ի Խ Տ Ի Ե Ր Գ Ե Ր

Մայրիկը որդին անիծեց. «Իմ որդի, դուն պանդուխտ ըլլաս,
Երթաս օտար երկիր, պանդուխտին յարգը գիտնաս.
Քարը քեզի սնար ընես, աւազին վրայ քնանաս,
Աստուծոն կանուխ քունէդ ելլէս, Աստուծմէ զատ ճար չունենաս:

* *

Կը կանչեմ հոտ ի վեր, Ստեղծող, ամէն պանդուխտ դո՛ւն պահ-
պանէ,
Իմ սիրականս պանդխտութեան մէջ է, անոր կրակը զիս կ'այրէ,
Անոր դարձը փութացուր ինձի, իմ ամէն ցաւս ան գիտէ.
Երեսս երեսին դնեմ, որ հողիս անոր ծոցն աւանդեմ:

* *

Պանդուխտ եմ ես ու շատ դժբաղդ՝ այս օտար երկրին մէջ ուր եկայ,
Ո՛չ հայր ո՛չ եղբայր ունիմ, ո՛չ ունիմ սրտով սիրելի.
Սիրելի մ'ինձի պէտք է, որ սրտիս սէրն ըսեմ անոր,
Հողւոյս հողին անոր տամ, արևէս անոր բաժին հանեմ:

Բարեւ մի յիսնէ առէք ու տարէք ի յայն պէոֆան,
Պագէք զիմ պագած տեղիքն, լօկ ասէք թէ՛ Ատ քեզ նըշան,
Ատ ասլըրըմէ փնջիկդ որ եկել վիզըդ մանիման,
Կտրէ տուր մագ մ'ի նըշան, ես օտար երկիր կու գընամ:

* * *

Այլ ողորմ չեմ տեսեր քան հարուստն որ աղքատանայ,
Ի դարիպուծիւն երթայ, հար ու ժար 'ւ աղբար չունենայ,
Յորժամ սիրելի տեսնու, սեւ փաթտէ զերեսն ու գընայ.
Նորա սլացխուն ի'նչ բերեմ երբ կանանչ ծառն որ չորանայ:

* * *

«Գընամ ու գընամ» կ'ասէր իմ մանչուկն, ես աւտալու չի.
Երբ «բարով մընա» ասաց, ես աւօտ չաւօտ մընացի.
Երբ ոտքն ի զանգուն իդիր, ես հայրան ի վայր մընացի.
Այլ բան չի կարցի ասել. «Ուր կ'երթաս՝ ճամբիկդ ի բարին.
Ան ճամբով որ դուն երթաս՝ վարդ ու մուրտ առջեւըդ բուսնի.
Ան քաղաքն որ դու ձըտնաս՝ Գըրօղին ճայնըն չի հասնի.
Այն մե ճլիսն որ դու նստիս, դաւաթնե՛րըդ գինուով լըցուի,
Ծովերն ալ գինի դառնայ ու նաւե՛րըն տօստօղանի:

* * *

Զիմ եարն էմանէթ կուտամ, ի վարդին մէջըն պահեցէք.
Թէ երթամ ու շուտով դառնամ, զամանաթս ի տէր հասուցէք,
Թէ երթամ խարիպուկ մեռնիմ, վարդըն ձեզ՝ ըզտէրն յիշեցէք:(¹)

Բարև մը ինձմէ առէք ու տարէք այն խոստմնադրութիւն,
Պագէք իմ պաղած տեղերս, ըսէք՝ Աս քեզի յիշատակ.
Այդ մետաքսէ փնջիկէդ, որ վզիդ շուրջը կ'ոլորուի,
Կտրէ մազ մը տուր յիշատակ, ես ահա օտար երկիր կ'երթամ:

* * *

Աւելի տխուր բան չեմ տեսեր քան հարուստն որ կ'աղքատանայ.
Կ'երթայ պանդուխտ կը դառնայ, առանց հօր ու մօր ու եղբօր.
Երբ իրար սիրողներ կը տեսնէ, երեսը սև կը փաթթէ ու կը հե-
ռանայ.
Կանանչ ծառը որ չորնայ, անոր ես ալ ի՛նչ կրնամ ըսել:

* * *

«Պիտի մեկնիմ, պիտի մեկնիմ» կ'ըսէր մանչուկս, ես չէի հաւատար.
Երբ «մնաս բարով» ըսաւ, ես շուարած մնացի,
Երբ ոտքն ասպանդակն անցուց, ես զմայլած մնացի.
Սա միայն իրեն կրցայ ըսել՝ «Ուր երթաս, ճամբադ բարի ըլլայ,
Այն ճամբով որ դուն երթաս, վարդ ու մրտենի թող բուսնի առջևդ,
Այն քաղաքն ուր դուն մտնես, Մահուան ձայնը թող չհասնի,
Այն հաւաքոյթն ուր դուն նստիս, գաւաթներդ գինիով թող լեցուին,
Ծովերը թող քեզի գինի և նաւերը բաժակ դառնան»:

• •

Իմ սիրելիս աւանդ կուտամ ձեզի, վարդերու մէջ պահեցէք.
Եթէ երթամ ու շուտ դառնամ, աւանդը տիրոջը դարձուցէք.
էթ երթամ ու պանդուխտ մեռնիմ, վարդը ձեզի՝ տէրը յիշեցէք:

Ժամ ժամ գիմ դարիպուծիւնս ես յիշեմ ու նստիմ ու լամ.
Ճապդել եմ ջըրիդ նըման, ես օտար երկիր կու գընամ.
Աստուած գիտէ ան ճամբան ուր կ'երթամ կամ ուր տի մընամ.
Ո՛վ կապէ խաչն իմ սրտիս կամ հողվարք որ ես դուրանամ.
Ցորեկն եմ նետիդ նըման, ուր նետեն՝ ես հոն կու կենամ.
Գիշերն աղեղան նըման, ես լարթափ ի վայր կու գընամ:

* * *

Պիտէր կաթ մի յայն գինուըն որ խըմեց Ենովք, Եղիա.
Խըմեց Տէր Գրիգորն Հայոց, ասաց թէ՛ Հանգայ (1):
Հայե՛ր, ա՛մ, դուք է՞ր կուլաք, գիտէք որ ձեր Տէրըն տի գայ,
Շատոց յըթան լուս արեր, կու վախէք թէ ձերն ուշանա՛յ:

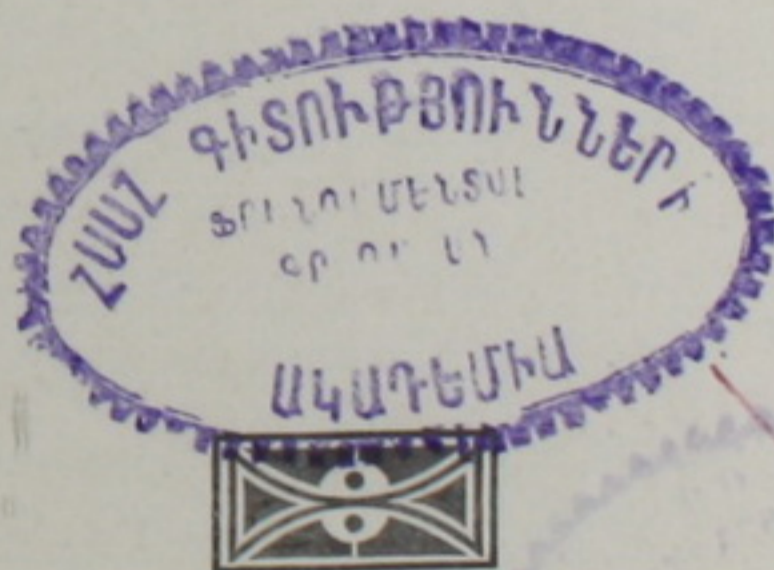

Ատեն ատեն պանդուխտ ըլլալս կը յիշեմ ու կը նստիմ կուլամ.
Ջուրի պէս ճապղեր եմ, օտար հողու վրայ կը քալեմ.
Աստուած գիտէ այն ճամբան ուր կ'երթամ կամ ուր պիտի մնամ.
Ո՞վ պիտի կապէ խաչն իմ սրտիս կամ գերեզման մը փորէ՛ որ ես
հանգչիմ.

Ցորեկն եմ նետի նման, ուր նետեն՝ ես հոն կը կենամ,
Գիշերն եմ աղեղի նման, լարթափ գետինը կ'իյնամ:

Մեզի պէտք էր կաթիլ մ'այն գինիէն զոր խմեցին Ենովք ու Եղիա,
Անկից խմեց Հայոց Տէր Գրիգորը, ըսաւ թէ՛ Հանգստացայ:
Հայե՛ր, է՛յ, ինչո՞ւ կուլաք, գիտէ՛ք որ ձեր Տէրը պիտի դայ.
Անիկա շատերուն մուծը լոյս է ըրեր, կը վախնա՞ք որ ձեր կարգը
կ'ուշանա՞յ:

206-1963

Ն Օ Թ Ե Ր

Քուչակեան տողերուն տաղաչափութիւնը 7.3.5 է: Կան տողեր որ ձեռագրին մէջ պակասաւոր են: Կը նշանակենք հոս այդ պակասաւոր տողերը: Կան տողեր ալ որ կը թուին բայց չեն պակասաւոր, որովհետեւ է ի, է ա, մերթ հոն իբր մէկ վանկ կը հաշուին:

Էջ 14.— 1. է ի, մէկ վանկ հաշուուած: 2. թէ ապրիմ, իբր երկու վանկ հաշուուած: 3. գէմ չեմ, եւն. վանկ մը կը պակսի այս տողին մէջ:

Էջ 16.— 1. վանկ մը կը պակսի, թերեւս պէտք է ըլլայ՝ ձայնիկը:

Էջ 18.— 1. Այս տողին մէջ (*լուսինն ի ծոցէդ . . .*) երկու վանկ կը պակսի: 2. Այս հնգեակին երկրորդ եւ չորրորդ տողերը մէկ վանկ աւելի ունին: 3. նա դու, եւն. այս տողին մէջ վանկ մը կը պակսի, թերեւս պիտի ըլլայ՝ *խալըսեցայ*:

Էջ 20.— 1. *Ուստի եկիր*՝ իբր երեք վանկ հաշուուած:

Էջ 22.— 1. Այս տողին մէջ (*հնցկուն, եւն.*) վանկ մը կը պակսի: 2. *Ուներդ*, եւն. այս տողին մէջ վանկ մը պակաս է, թերեւս պիտի ըլլայ *կամարներն*:

Էջ 24.— 1. Այս տողին մէջ (*քաղէ, եւն.*) վանկ մը աւելի կայ. թերեւս պիտի ըլլայ՝ *քաղէ փունջ մ'իսնձ տուր նըշան*:

Էջ 28.— 1. Այս տողին մէջ վերջին երեք տողերուն առաջինը (*ես ու դուն, հոգեկ . . .*), երկու վանկ աւելի ունի, երկրորդն ու երրորդը՝ մէկ վանկ աւելի:

Էջ 30.— 1. *Կանգնէի*, իբր երկու վանկ հաշուուած: 2. «Գրող»ը Հայոց հին հեթանոսական կրօնքէն մ'նացած անուն մըն է զոր ժողովուրդը ցարդ կուտայ հոգէառ հրեշտակին (*Գրողը տանի*): Կուտաման խելք, կուտի ամանի չափ պզտիկ խելք:

Էջ 40.— 1. *Թէ երթամ*, իբր երկու վանկ հաշուուած:

Էջ 42.— *Խմեց տէր*, եւն. ձեռագրին մէջ՝ այս տողը թերի է. կը պակսի հոն երեք վանկ:

Վ Ր Ի Պ Ա Կ

Էջ 18.— Տող 16, *աճար 1*). ուղղել՝ *աճար 2*):— Տող 22, *խալըսայ*⁴). ուղղել՝ *խալըսայ 3*):

Էջ 22.— Տող 15, *քաշած է 1*). ուղղել՝ *քաշած է 2*):

Էջ 32.— Տող 11, *անուշ է 1*). ուղղել *անուշ է*: Տող 12, *ղիժար է*. ուղղել՝ *ղիժար է*:

206-1963

Ն Ի Ի Թ Ե Ր Ո Ի Ց Ա Ն Կ Ը

Յառաջարան	Էջ 3
Հատընտիր էջեր նահապետ ֆուլչակի վերագրուած տաղաշարքէն	13
Սիրոյ երգեր	14
Պանդուխտի երգեր	38

[2m.]

~~ՍՏՈՒԳՎԱԾ Է 1971 թ.~~

A $\frac{II}{64213}$

Գ Ի Ն

9 ֆրանք՝ Ֆրանսա, 10 ֆրանք՝ օտար երկիրներ
40 սենթ՝ Ամերիկա, մեկ շիլին՝ անգլ. երկիրներ